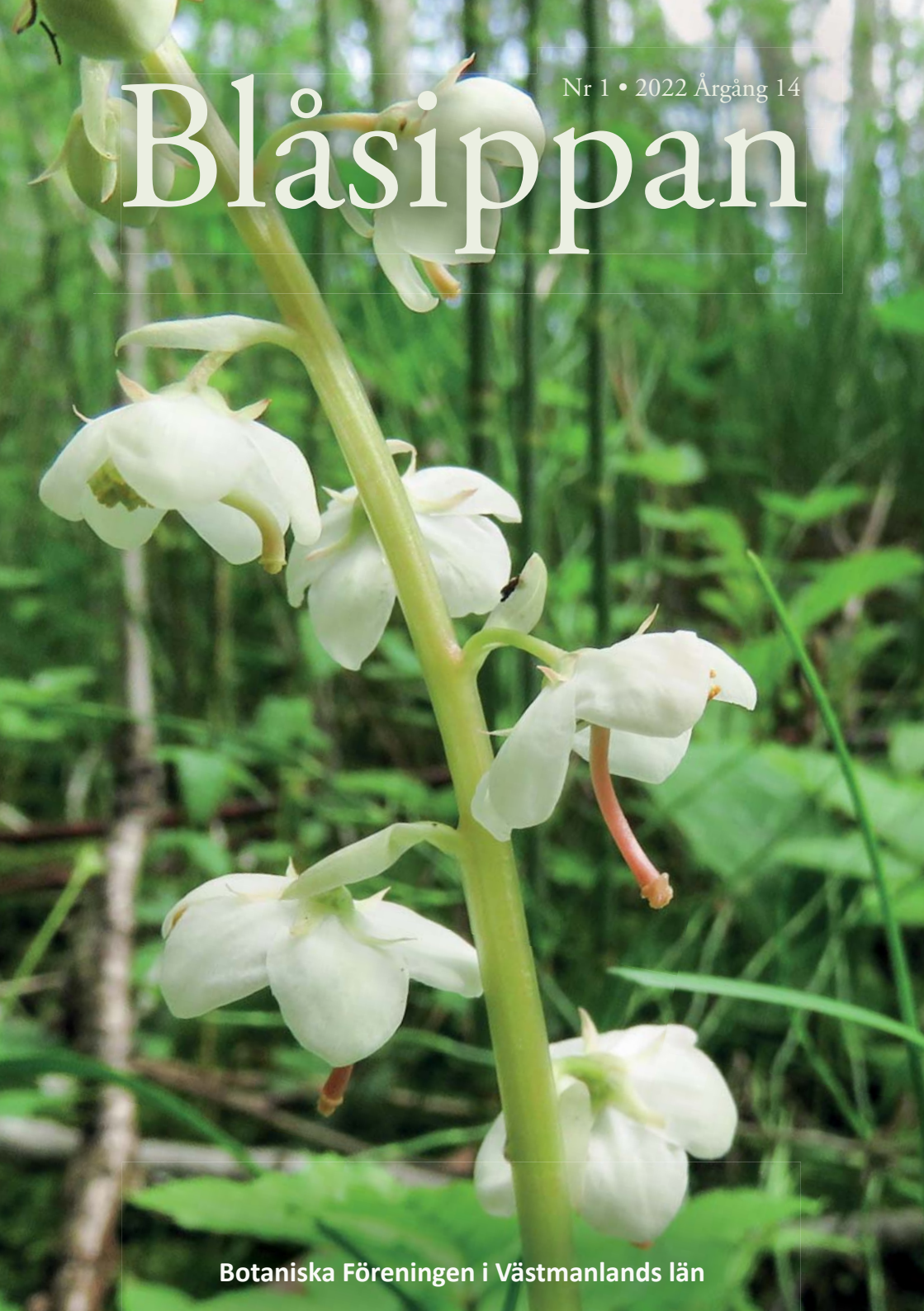

Nr 1 • 2022 Årgång 14

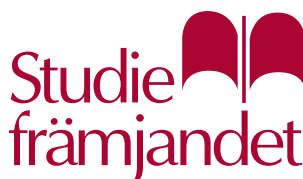
Blåsippan

Botaniska Föreningen i Västmanlands län

Innehåll

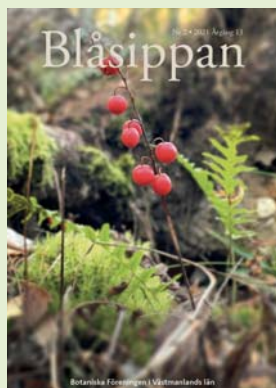
Naturen och vi behöver varandra.....	3
Grönpyrola årets växt 2022	4
Trollskägg gjorde grankotte till igelkott	5
Samarbete bakom upptäckt och räddning av Karlbergsskogens fyrflikiga jordstjärnor.....	6
Grusvägar och parkeringsfickor kan bjuda på spännande rymlingar från trädgårdar	8
Först förstod jag inte ett barr, men insåg snart att jag hittat länets första kustgran	10
Länsstyrelsen i kampen mot invasiva arter: ”De senaste åren har vi växlat upp”	12
Nationellt utdöda Arbobogväxter.....	15
Tio år med okända gula blommor	16
Misteln i Arbogatrakten.....	22
Gemensamt arrangemang lockade naturintresserade till Södra Björnö	24
Länsinventeringen av kärllväxter.....	28
Årsmöte parken i Kolbäck	33
Pyrolor i Västmanland.....	34
Under luppen: Gunnar Björndahl	44
Kluringen.....	46
Föreningsinformation.....	47

Botaniska Föreningen
i Västmanlands län samarbetar
med Studieförbundet
Västmanland

Studieförbundet är partipolitiskt,
fackligt och religiöst obundet.
Profilmråden är djur, natur, miljö
och kultur.

www.studieforamjandet.se/vastmanland

Blåsippa nr 1 2022, årgång 14

ISSN 2002-2883

Omslagsbild: Vitpyrola *Pyrola rotundifolia*, Venakörret,
2022-06-21. Foto: Tina Nordberg

Övriga fotografier: Respektive artikelförfattare (om ej annat anges)

Blåsippa ges ut två gånger per år till medlemmar i Botaniska
Föreningen i Västmanlands län. Tidigare nummer: www.bfiv.se

Redaktion: Jan Petersson och Tina Nordberg
E-post för manus och bilder: blasisppan@yahoo.com

Tryck: Arkitektkopia, Eskilstuna, 2022

Naturen och vi behöver varandra

Vi har i år kunnat göra exkursioner utan de covidrestriktioner som varit, vilket är en befrielse. Att vara utomhus och titta på växter är en utmärkt avkoppling från vardagens sysslor. Tänk vad mycket det finns att upptäcka i naturen. Hoppas att flera utnyttjar möjligheten att vara med på våra utflykter. Det behövs inga speciella förkunskaper, alla kan hänga med. Häng också med i vår aktiva Facebook-grupp Vilda växter i Västmanland. Tipsa gärna dina kompisar att bli medlem i gruppen och i vår förening.

Föreningen startades 2008 med syftet att inventera kärlväxtfloran då mycket har hänt sedan boken Västmanlands flora publicerades 1982. Här bör vi fundera lite på hur vi ska engagera flera att delta och att få flera att lägga in sina fynd i Artportalen.

Länskartan nedan visar hur många arter som var rapporterade i olika atlasrutor om

5x5 kilometer under 2022 till och med 17 juli. Det finns fickor av hög aktivitet, men i merparten av länet är rapporteringen i Artportalen blygsam eller saknas.

Det finns även möjligheter att engagera sig i föreningens floraväkteri där vi regelbundet besöker lokaler för hotade växtarter.

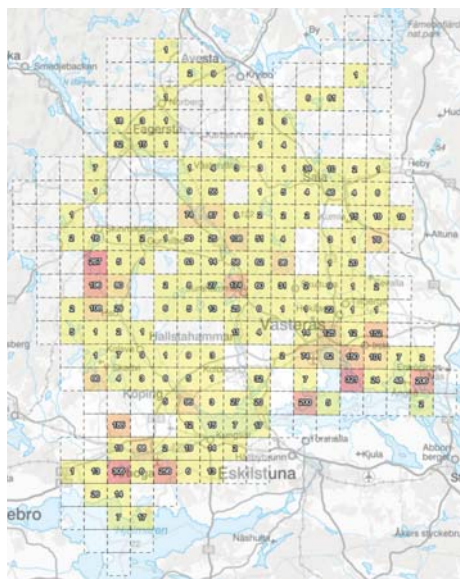
Nyligen har länsstyrelsen antagit en skogsstrategi, där man kan undra vilken prioritet som finns för att förbättra tillståndet för de hotade arterna i skogen och att bevara den biologiska mångfalden. Här finns chans att engagera sig i viktiga naturvårdsfrågor.

Rapportering av invasiva arter är en annan angelägen uppgift där vi alla kan hjälpas åt. Rapportering kan göras via Artportalen eller www.invasivaarter.nu (= via Artfakta). Bekämpning av EU-arterna är ett ansvar hos markägare, främst är det jätteloka och jättebalsamin i vårt län.

Förutom de av EU listade invasiva arterna kan man rapportera arter som blomsterlupin, kanadensiskt gullris, parksallat, parkslide, sjögull och vresros. Av de sistnämnda är blomsterlupin och kanadensiskt gullris de arter som sprider sig mest i länet.

Parkslide oroar närboende och har i Gäddholm, där jag bor, lett till kostsamma åtgärder för att försöka gräva bort växten som kom in när man anlade nya vägar i nybyggnadsområdet Malmen för mindre än tio år sedan. Ändå kostsammare åtgärder görs av länsstyrelserna vid Mälaren för att bekämpa sjögull. Arbetet med invasiva arter har vi nog bara sett början av hittills.

Bengt Stridh,
ordförande i BFiV

Antal arter av kärlväxter rapporterade till Artportalen under 2022, till och med 17 juli. Atlasrutorna är 5x5 kilometer.

Grönpyrola årets växt 2022

Av Bo Eriksson och Bengt Stridh

Grönpyrola växer i äldre barrskog och verkar vara känslig för slutavverkning och markberedning. Den påträffas oftast inte i industriellt skötta produktionsskogar. Grönpyrola är en av Skogsstyrelsens signalarter.

Idag saknas kunskap om hur vanlig arten är. Skogsstyrelsen anger att den minskat kraftigt. Därför har Svenska Botaniska Föreningen utnämnt grönpyrola till årets växt.

När man floraväktar knärot och ryl är det läge att även leta grönpyrola och vice versa. De har ungefär samma krav på sin miljö.

Grönpyrola är vid blomningen i juni-juli 10–25 centimeter hög. Den har karaktäristiska blad som väl skiljer sig från övriga arter i släktet pyrola. Grönpyrola har en basal bladrosett med vintergröna, läderartade blad som är runt ovala och nästan helbräddade. Bladen är 1,5–2,5 centimeter stora med mörkgrön färg och ljusa bladnerv. Bladet har små vitaktiga ”knölar” där sidonerverna når bladets kant. De långa bladskäften är rödbruna, åtminstone nära basen, där de också är vasst kantiga.

Grönpyrola växer alltså i skogsmark och oftast på sandig/grusig mark. Den föredrar väl-dränerade äldre barrskogar, gärna örtrika sådana, i sluttningar, rasbranter, åsar och grusvägskanter.

Känsligheten för kalhyggesbruk har förmodligen att göra med att de underjordiska groddplantorna parasiterar på vissa svampmycel i marken, så kallad partiell mykoheterotrofi.

Genom att leta grönpyrola kan du bidra till bättre kunskap om arten.

Ulf Malmgren skriver i Västmanlands flora (1982) att den är ”tämligen allmän (-spridd) i barrskogsområdet, flerstädes ock-

så på Mäläröarna.... Förmodligen hotad av modernt skogsbruk.”

Sök på arten i Artportalen inom den kommun du vill leta i för perioden 1970–2022 och försök sedan hitta de gamla fynden. Även ”ej återfunnen” är av stort värde att rapportera i Artportalen! Eftersom bladen är vintergröna går grönpyrola att leta året runt bara det är snöfri mark.

Rapportera gärna fynd av arten med bild för att säkerställa arten, speciellt är närbild på blad värdefull. Ange antal plantor, beskriv biotopen och meddela om det föreligger något uppenbart hot mot lokalen. Rapportera senast 15 oktober på Artportalen.

Läs mer om grönpyrola på sidan 40.

Grönpyrola. Kottmosskogen Fagersta, 2015-06-25.
Foto: SMY Widhe

Trollskägg gjorde grankotte till igelkott

Av Tina Nordberg

Trollskägg *Thelephora penicillata* är en av de lite lustigare i vår svampvärld, nästan lite svårt att förstå att det är en svamp.

Svampen hör till släktet vårtöron inom familjen *Thelephoraceae*.

Man kan finna dem i alla möjliga biotoper, ofta i fuktig mark med inslag av al, på både döda och levande substrat såsom lågor, mossa, gräs, kottar, färsk bräken med mera. De kortlivade fruktkropparna kan hittas från sensommaren till hösten.

Fruktkropparna ser ut som pinniga, två till tre centimeter små och buskliknande tuvor. Pinnarna, eller stråna, är sega och tunnköttiga. Till färgen är de som fullt utvuxna vackert purpurbruna med så gott som vita spetsar. Trollskäggen varken luktar eller smakar något, de räknas inte till matsvamparna.

Exemplaret på bilden växte på en grankotte och ser faktiskt ut som en igelkott. Ett photoshoppat öga gjorde fullbordade likheten. En riktig nördsvamp – och en kul sådan!

Trollskägg på grankotte i Öster Flena, 2010-09-11. Här med ett öga som tillkommit i artikelförfattarens dator.

Samarbete bakom upptäckt och räddning

Av Per Jonsson (text) & Tina Nordberg (foto)

Naturen ska vi värna om. Två fågelskådare, som normalt bara har fåglar i kikaren, såg några i deras tycke märkliga svampar. Det hände dem i Karlbergsskogen, Köping. Fågelskådarna fick tipset att det var kamjordstjärna *Geastrum pectinatum*. Jag sökte också upp platsen och efter lite velande i min artbestämning tyckte jag att kamjordstjärna nog kan stämma. Duktiga Ölandsbotanisten Ulla-Britt Andersson såg bilden på nätet och artbestämde den istället till fyrflikig jordstjärna *Geastrum quadrifidum*.

Fyrflikig jordstjärna är faktiskt mer ovanlig än kamjordstjärnan. I rödlistan står den som nära hotad (NT). Artportalen har bara två tidigare fynd rapporterade i Köpings kommun, dessutom för flera år sedan.

Lite kort om de båda arterna:

Kamjordstjärna har fler flikar och tydligt skaftad rökboll/sporkapsel. Peristomet (området kring jordstjärnans mynning) är fårat.

Fyrflikig jordstjärna har, som namnet antyder, normalt fyra flikar, men det går även att hitta exemplar med fem flikar. Kort skaftad rökboll. Peristomet är fransat. Den är dessutom en liten jordstjärna. Fruktkroppen inte mer än två till tre centimeter.

Jag visade en bild på jordstjärnan för några barn. De tyckte att den coola svampen såg ut som någonting från en annan planet.

Så blev jag bekymrad när jag stod där vid svampen. En stor gran hade blåst omkull över stigen, en stig där många promenerar i den populära stadsskogen. Den fallna

Fyrflikig jordstjärna, Karlbergsskogen, Köping, 2022-03-23.

av Karlbergsskogens fyrflikiga jordstjärnor

granen hade lett till att skogens besökare tvingades vika av från stigen, varpå flera av jordstjärnorna hamnade under skosulorna.

Jag ringde kommunens parkingenjör och beskrev dilemmat med den rödlistade svampen. Han lovade att skyndsamt se till att det skulle komma en större skogsmaskin dit och dito motorsåg.

Mycket riktigt. Redan dagen därpå kom en stor maskin på stigen och kryssade mellan trädstammarna. Arbetet påbörjades. Jag samt Tina och Kenneth Nordberg var på plats och följde intresserat arbetet. Resultatet blev så bra och helnöjda lämnade vi stället.

Avslutningsvis, en lustig sak i sammanhanget: Vi återvänder till de två fågelskådarna som inte har svamp i kikaren när dom beger sig ut i skogarna och inte är så intresserad av svamparnas värld. Samtidigt var det just fågelskådarna som först såg den här jordstjärnan den 19 mars. Förra året såg de en annan annorlunda svamp i kommunen och undrade vad det kunde vara. Det visade sig vara en bombmurkla *Sarcosoma globosum*! Jag väntar nu med spänning på vilken deras nästa svampupptäckt ska bli.

Fler ögon och öron i markerna upptäcker mer och ser vi ett problem kan vi behöva kalla på hjälp. Det visar att samarbete är en grundprincip för naturens bästa.

Ett snabbt ingripande undanröjde både den fallna granen och tramphotet mot de fyrflikiga jordstjärnorna.

Grusvägar och parkeringsfickor kan bjuda

Av Tommy Åkerberg

En av de trevligaste biotoperna att inventera i enligt mig är grusvägar. Inte bara för att man kan parkera bilen nära och att det är lättvandrat. Nej, den stora fördelen med grusvägar är den stora variationen på växter. Från vägen kan man överblicka ganska stora delar av terrängen runtomkring. Om man ser något intressant en bit in i skogen tar man en avstickare in och kollar upp det, det kan vara ett kärr, ett hygge eller en bäck, alltid finns det något som väcker ens intresse därinne.

Sen har vi grusvägen i sig själv med två hörande diken och parkeringsfickor. Här brukar man finna de stora sensationerna. Parkeringsfickorna och mötesplatserna hör till mina favoriter, av alla fickor vi gått igenom kan man nog säga att 60–70 procent av dem har minst en trädgårdsväxt som hamnat där vid någon dumpning av trädgårdsavfall.

Ibland finner man också högar av vägsopat grus som av någon obegriplig anledning hamnat i parkeringsfickan. Här kan

man finna i stort sett vad som helst av trädgårdsväxter, allt från buskar till träd och perenner.

Några av de vanligaste arterna man finner i parkeringsfickor eller vid sidan av en grusväg brukar vara bergenia *Bergenia crassifolia*, praktlysing *Lysimachia punctata*, blomsterlupin *Lupinus polyphyllus*, klasespirea *Spiraea* × *billardii*, studentnejlika *Silene chalcedonica*, rysk blåstjärna *Scilla siberica*, rysk kornell *Cornus alba* och snöbär *Symphoricarpos albus*, lite ovanliga är rabarber *Rheum rhubarbarum*, potatis *Solanum tuberosum* och olika fetbladsväxter. Andra rara trädgårdsväxterna vi hittat i Västmanland är naverlönn *Acer campestre*, pärleternell *Anaphalis margaritacea*, rosenval *Lathyrus latifolius*, plymspirea *Aruncus dioicus*, ärt *Pisum sativum* och hybridspirea *Spiraea* × *cinerea*.

Grusvägar med en bom i början av vägen brukar inte ha lika stort utbud av trädgårdsväxter som en väg utan bom av logiska or-

Blek fetknopp *Sedum hispanicum* på tippen norr om Skultunasågen, Skultuna socken.

på spännande rymlingar från trädgårdar

Rosenvial *Lathyrus latifolius*, nordnordost Nygård, Skultuna socken.

saker, men även här kan man hitta både det ena och det andra.

Att kasta trädgårdsavfall ute i naturen istället för att åka med det till återbruket verkar vara ganska vanligt. I våras när vi gick i vår inventeringsruta i Skultuna kom vi till en vändplan där någon nyligen kastat en väldig massa bergenia. Det låg säkert ett 50-tal plantor där. Några veckor senare hade någon varit där och skyfflat ner dem i diket, så man kunde vända med bilen.

Ett av de märkligaste fynden vi gjort var när vi 2018 var sydväst om Färna för att leta efter skogsklocka *Campanula cervicaria*. Vi var så långt från bebyggelse som man kunde komma och där i ett dike vid en korsning fann vi en blomsterfunkia (*Hosta fortunei*-gruppen). Den verkade må bra och såg ut att ha varit där i ett antal år.

Om man vill öka på antalet arter i sin inventeringsruta med lite trädgårdsväxter är grusvägar ett perfekt ställe att börja!

Naverlönn *Acer campestre*, Gattorpet, Skultuna socken.

Först förstod jag inte ett barr, men insåg

Av Per Jonsson

För mig är det kul och en utmaning att ibland söka efter någon speciell växtgrupp eller en enskild art. Nu är jag ingen artjägare i första hand utan mer en upplevelsejägare. Det jag ser under mina promenader det ser jag.

Av våra i runda tal 8 000 kärlväxter (bogna, tillfälliga, underarter, varieteter, hybrider) som kan ses hos oss hade jag av någon anledning siktat in mig på idegran *Taxus baccata*. Idegran är på ett sätt rätt udda bland våra barrträd. Fröet är rejält giftigt, dock inte dess saftiga fröhölje/mantel (arillus).

Jag har ofta kikare med mig på naturpromenaderna. Förutom till fågelobsar är den värdefull i många andra sammanhang, däribland småkrypsstudier, exempelvis av fjärilar. Möter jag någon person blir ofta frågan: "Har du sett några intressanta fåglar?". Vid

det här tillfället blev mitt svar att jag var på spaning efter idegran. Faktiskt roande se minnen och höra svaret som kommer dröjande och utdraget: "Idegran... jaahaa?". Viktigt för mig är att tala om för förbipasserande vad jag står och kollar på i naturen. Detta kan då dessutom bli inledningen till intressanta samtal och naturtips.

Jag hade sett att idegran rapporterats för flera år sedan från Nyckelberget, Köping. Jag travade dit den 8 november 2021. Hann bara gå in på motionsspåret, som löper runt berget, när jag stannade till och begrundade en avvikande gran. Även om jag är en rätt så impulsiv person försöker jag dämpa min iver och vara på min vakt vid artbestämning, i synnerhet vid nya arter. Jag hade tur, eller kanske säga oturen, träffa på invasiva väx-

Kustgran på Nyckelberget, Köping, 2021-11-08.

snart att jag hittat länets första kustgran

ten boerstånds *Senecio inaequidens*, ny art för länet, i Köping ett par månader tidigare. I sådana situationer, när jag både bokstavigt och bildligt kliar mig i huvudet, är det ovärderligt att få input från kunniga botanister.

Nu funderade jag på om det på något vis gick att gena i nycklingen? Barrens fäste hade en suglik bas, såsom en sugkopp, alltså var idegran utesluten. Släktet *Abies*, ädelgranar blev då rimligt. Silvergran *Abies alba* kändes som första alternativet, men barren såg långa ut och kåda fanns där. Doftade typ apelsin. Knopparna i skottspetsarna inkapslade i vitblå kåda. Grenar långt ner på stammen. Det regnade och stammen fick rödaktigt lyster med långsgående sprickor. Barren cirka fem centimeter och undertill med två vita band. Årsskott olivgröna och något håriga.

Idegran satte färg på november. Köping, 2021-11-08.

Plockade fram fältfloran ur ryggsäcken: Vilda och förvildade träd och buskar i Sverige (Ekholm/Karlsson/Werner). Fram med mobilen och dubbelkollade med Botaniska nycklar. Landade i båda nycklarna i kustgran *Abies grandis*. Ny art i så fall för Västmanland – både som län och landskap! Många känner säkert igen tvivlet som då uppstår: Har jag verkligen kommit rätt i min artbestämning? Som sagt, input från duktiga botanister blev sista livlinan. Kustgran blev det.

Några dagar senare strövade jag och Bengt Stridh på berget under några timmar och såg då fler kustgranar med varierande höjd från tre meter och upp till cirka tio meter. Små plantor av idegran sågs också och dessa rapporterade vi rätt och slätt som idegranar utan att fördjupa oss i om det var *Taxus baccata* eller den tåligare hybriden *Taxus x media*. Blommande planta av gullklöver *Trifolium aureum* (NT) och vildkaprifol *Lonicera periclymenum* observerades också, bland mycket annat.

Frågan som givetvis måste ställas rörande kustgranarna är om dom är planterade eller självmant frösåts? Sammantaget blev det för mig tydligt att rapportera utan att ange dem som "ospontan". Rätt vanligt tydligen att många *Abies*-arter självsår sig.

På väg hem såg jag också planterade idegranar i ett par trädgårdar. Deras frukters köttiga arillusar lyste så vackert i novemberdiset.

För att göra en lång historia kort, jag fick verkligen mitt lystmäte stillad rörande idegran med bonusen kustgran. Inte så att jag drömde om dem senare på natten, men sämre drömmar kan man förstås ha.

”De senaste åren har vi växlat upp”

Av Zsombor Károlyi

Det kan inte ha undkommit någon som är botaniskt intresserad att invasiva arter har blivit ett hett ämne de senaste åren. Nyhetsinslag berättar om parkslide *Reynoutria japonica* som tränger in i husgrunder, sjögull *Nymphoides peltata* som hindrar båtägare att komma fram till sina sommarstugor och barn som bränner sig på jätteloka *Heracleum mantegazzianum* under sommarlovet. Orsaken till den här uppmärksamheten är inte bara att arterna sprider sig och är mer synliga än tidigare. Det är också resultatet av ändringar i lagstiftning och riktade informationskampanjer mot allmänheten för att öka medvetandet om problemet med invasiva arter.

Efter att EU-kommissionen år 2015 antog en lista över ett antal arter som skulle förbjudas trädde en svensk förordning i kraft år 2019 för att spegla unionens lagstiftning. De myndigheter som jobbar med åtgärder mot de här arterna är bundna av lagstiftningen och därför kan prioriteringarna skilja sig lite från det som kan anses vara klokast

utifrån en biologisk eller botanisk synvinkel.

Växter som gul skunkkalla *Lysichiton americanus*, jätteloka, jättébalsamin *Impatiens glandulifera*, och sidenört *Asclepias syriaca* och smal vattenpest *Elodea nuttallii* är upptagna på den så kallade EU-listan, vilket betyder att det är förbjudet att plantera dem eller låta dessa växter växa på ens fastighet. Olistade växter som till exempel parkslide, sjögull, blomsterlupin *Lupinus polyphyllus* och vresros *Rosa rugosa* är i många fall mer synliga och svåra att hantera, men dessa är däremot fortfarande inte reglerade i någon lagstiftning vilket gör att ansvarsfrågan blir mycket mer diffus.

På Länsstyrelsen prioriterar vi i första hand arbetet med de EU-listade växterna, även om uppdraget sträcker sig längre än så. Under 2020 och 2021 har arbetet successivt trappat upp. Vi har nu god kontakt med alla länets kommuner och stöttar deras arbete, samtidigt som vi nätverkar mellan kringliggande länsstyrelser och andra myndigheter.

Smal vattenpest. En vattenväxt. Askövikens, 2020-09-26. Foto: Bengt Stridh

Vi gör omfattande inventeringar, både generella och mer riktade mot arter och områden. Genom den kartläggningen av arterna får vi en klar fyndbild för att sedan kunna prioritera bekämpningen på ett effektivt sätt. Viktigast för oss är att se till att våra skyddade områden som naturreservat och Natura 2000-områden inte blir påverkade, och sedan att kontrollera spridningsvägarna – vattendrag, vägkanter och kraftledningsgator. Vi arbetar mycket med information till markägare, men har också möjligheten att gå ut med juridiskt bindande förelägganden om bekämpning.

Ett exempel: Under 2021 inventerade vi jättebalsamin, en art som sprider sig via vattendrag, längs Kolbäcksån nerifrån Borgåsund ända upp till Surahammar. Länsstyrelsen ansvarar för bekämpningen inom Strömsholms naturreservat och vi lade redan 2021 en hel del resurser på bekämpningen där. Tack vare inventeringen har vi en exakt fyndbild uppströms och kan nu ta kontakt med alla aktuella markägare längs denna sträcka för att se till att alla bekämpar ”sina” jättebalsaminer. På så sätt minskar också inflödet av fler frön till Strömsholms naturreservat.

Jätteloka, liten planta som aldrig blommat. Långholmens brygga, Ängsö, 2021-05-23. Foto: Bengt Stridh

Sidenört. Lista gård, 2021-07-27. Foto: Zsombor Károlyi

Jätteloka. Osberga, 2019-06-25. Foto: Bengt Stridh

Jättebalsamin. Hamre våtmark. 2019-08-09. Foto: Bengt Stridh

Under 2022 planerar vi att genomföra ännu fler inventeringar, bland annat av jättebalsamin längs Hedströmmen och Svartån. Vi planerar också en fullständig kartläggning av jätteloka för att verkligen lyckas angripa denna svårbekämpade art från alla håll. Vi fortsätter också att meddela varje berörd markägare om att de har en EU-listad art på sin fastighet, och kommer under 2022 börja bedriva ännu skarpare tillsyn.

Länsstyrelsens arbete underlättas verkligen av alla engagerade botaniker och växtkunniga som år efter år rapporterar in sina fynd till Artportalen. Den ideella kraften bakom denna enorma kunskapskälla kan inte underskattas. Om du ser en invasiv art ber vi dig därför att alltid lägga in dina observationer till Artportalen eller till www.invasivaarter.nu. Varje enskild rapport skapar naturvårdsnytta eftersom vi då kan se till att invasiva arter inte sprider sig vidare.

Gul skunkkalla. Är i Västmanlands län bara funnen i en stadsplantering, där den blev bortrensad samma år som den upptäcktes. Vasaparken, Västerås, 2020-06-07. Foto: Bengt Stridh

Nationellt utdöda Arbogaväxter

Av Lars Löfgren

I förra numret av Blåsippan berättade jag om bymällans *Oxybasis urbica* osäkra status och framtid i Västmanland och hela Sverige. Bymällan klassas som nationellt utdöd (RE) i ArtDatabankens rödlista 2020.

Totalt fyra arter, som tidigare setts i Arbogatrakten, delar denna klassning:

Oljedådra *Camelina sativa* subsp. *glabra*

Nrk Götlunda Hasta 1860 O. G. Blomberg (LD/I. Hiitonen, Löfgren 2013).

Vsm Arboga Hamnen [1920-1940-talet] Fridell (Malmgren 1982).

Linrepe *Lolium remotum* [L. *linicola*] [f. *aristatum*]

Nrk Götlunda Hasta 1867 O. G. Blomberg (LD, UPS, Löfgren 2013).

Bymälla *Oxybasis urbica* (*Chenopodium urbicum*)

Vsm Arboga "Arboga" 1875 E. Pettersson (OHN); 1886 okänd (S). Findla "Numer betraktas bymällan *Chenopodium urbicum* som tillfällig i landet (Uotila 2001, SLU 2020). I Västmanland fanns ... ett tillfälligt bestånd vid Findla i Arboga 1977". (Malmgren 1982, Löfgren 2009, 2013, 2021). Viby 1884 A[ksel] Larsson (S) [byn genom-söktes utan återfynd vid en gemensam expedition på 1980-talet av U. Malmgren och förf.]; 1885 C. A. Tärnlund (S); 1886 Aksel Larsson (LD).

Nrk Götlunda Hasta by 1861 O. G. Blomberg (LD, Hartman 1866, Löfgren 2013).

Rosa spinosissima coll. (*R. pimpinellifolia*)

Nrk Götlunda Johanneslund, på stenmur, möjl. odlad 1984! (Löfgren 2013). Stälund, vägren 1986! (Löfgren 2013).

Anmärkningar och referenser:

Fet stil = landskap [alla här Västmanlands län]

Kursiv = socken

; = tidsskilda fynd från samma lokal/lokaler

! = förf.

LD = Lunds universitets botaniska museum

OHN = Oskarshamns biologiska museum

S = Naturhistoriska riksmuseet, Stockholm

UPS = Evolutionsmuseet Botanik (Fytoteket), Uppsala universitet

Hartman, C. 1866: *Landskapet Nerikes flora*. För nybörjare utgifven. Örebro.

Löfgren, L. 2009b: *Uno och bymällan*. T-Veronikan 14 (2): 11.

Löfgren, L. 2013: *Närkes flora*. SBF-förlaget, Uppsala.

Löfgren, L. 2021: *Vem räddar bymällan?* Blåsippan. 13 (2): 22-23.

Malmgren, U. 1982: *Västmanlands flora*. Stockholm.

SLU, ArtDatabanken 2020: *Rödlistade arter i Sverige 2020*.

SLU, Uppsala.

Uotila, P. 2001: *Chenopodiaceae. I: Flora Nordica Volym 2*

Chenopodiaceae to Fumariaceae. The Bergius Foundation

The Royal Swedish Academy of Sciences. Stockholm.

Bymälla *Oxybasis urbica* (*Chenopodium urbicum*). Vsm Bro: Lyftinge 1984.

Tio år med okända gula blommor

Av Bertil Eriksson och Torbjörn Tyler

När jag antog den av Torbjörn Tyler i Svensk Botanisk Tidskrift publicerade utmaningen att pressa och skicka fibblor till Torbjörn i Lund kunde jag inte ana att det skulle bli de roligaste åren i mitt botaniska liv. Nu, tio år senare, har jag pressat nästan 1 500 hökfibblor och mer än 500 stångfibblor, mestadels från Surahammars kommun. Jag har i genomsnitt varit ute på fibblejakt två timmar per dag varje dag under juni till augusti, åkt bil ca två mil per dag, cyklat på massor av skogsbilvägar och gått hälften av dagsbehovet på 10 000 steg. Fibblorna har hållit mig frisk samtidigt som jag när Torbjörn granskat och identifierat fibblorna högst väsentligt ökat vår kunskap om fibblefloran i denna del av Västmanland!

Gult lysande vägrenar har fångat Bertil Erikssons intresse. Här en lokal öster om Örbäck. Foto: Bo Eriksson

Tanken var från början att samla under en sommar, men det visade sig vara så oerhört roligt och givande att jag hela tiden sett fram emot nästa säsong. I mitt ungdomsherbarium från 1960-talet fanns en skogsfibbla och en hagfibbla och det var vad Lids flora (1963 års upplaga) och den samtida Krok & Almqvist kunde erbjuda. Inte heller de två första upplagorna av Mossberg & Stenbergs floror (1992 & 2003) erbjöd någon hjälp. Först i deras senaste version av Nordens Flora (2018) fick fibblorna lite plats – dock fortfarande inte tillnärmesevis lika mycket som maskrosorna!

Jag hade först tänkt att enbart samla i min hemkommun Surahammar, men sedan kom samlandet att utökas åt alla håll så att gränserna för det material som vi vill redovisa i denna artikel löper ungefär genom Gunnilbo–Ängelsberg–Färnebo–Fläckebo–Svanå–Skultuna–Hallstahammar–Vågsjön–Färna. Dessutom har jag samlat under semesterresor till andra delar av landet vilket förstås givit ännu fler artfynd som kompletterat Torbjörns lokallistor, men här skall vi försöka begränsa oss till Västmanland. Jag har dock alltså bara letat i ungefär en tiondel av landskapet. Från resten av landskapet finns fortfarande bara enstaka moderna rapporter om artfynd i Artportalen, huvudsakligen från Torbjörns egna resor, då även erfarna botanister och inventerare enbart rapporterar sektioner som skogsfibblor och hagfibblor.

Mina bästa fibblelokaler har ofta varit vägkanter, trots att Trafikverket ofta slår dem alldeles för tidigt, och andra öppna kulturmiljöer: Bruksområdet i Sura, motocrossbanan i Hovgården, vägsträckan mellan Slussen och Sothällskorset och grustagen

Bertil Eriksson visar en av de inramade fibblorna då Bo Eriksson (till höger) och Bengt Stridh hämtade belägg för att lägga in fynden i Artportalen. Fibblan i ram är en parkfibbla *Hieracium pachyodon* från Ängelsbergs herrgårdspark. Foto: Bengt Stridh

i Virsbo. Nämnas bör även Bergtorpsvägen med ett tre kilometer långt bestånd av blåfibbla *Pilosella cymosa* subsp. *praealta*.

Självklart har jag även intresserat mig för andra växter som jag hittat under mina fibbleutflykter. Det har blivit flera fynd av arter som enligt Malmgrens flora är ovanliga i Surahammars kommun, i en del fall även nya för kommunen. Jag har särskilt samlat svårbestämda grupper som maskrosor, dagglåpor, majsmörblommor och styvfibblor. En stor kartong med obestämda sådana väntar ännu på bestämning av någon intresserad.

Några av fynden har varit karaktärsarter för gamla herrgårdsparkar, som för mer än hundra år sedan besåts med gräsfrö från Centraleuropa. När Torbjörn gjorde ett särskilt upprop om sådana parker sporrade det mig förstås ytterligare.

I de sju parker jag nu besökt har jag funnit några "parkfibblor" och några följararter

från de gamla insåningarna. Några av parkfibblorna, framför allt praktfibbla *Hieracium grandidens*, vårfibbla *H. scotostictum*, vridfibbla *H. torticeps* och *H. crebriserratum* har spridit sig ut från parkerna där jag påträffat dem i ibland stora bestånd långt från herrgårdarna. Rekordet är nog ett bestånd norr om Stabäck vid Ängelsberg där jag kunde räkna till 50 exemplar per kvadratmeter, vilket ger en halv miljon per hektar och totalt fem miljoner plantor på de tio hektar som man kan överblicka från landsvägen! Vackert som en rapsåker på Trelleborgsslätten, men kanske inte så bra ur naturvårdssynpunkt då parkfibblorna inte hör till vår ursprungliga flora. Sådana massbestånd ser man aldrig av de ursprungligt vilda arterna, framför allt inte av våra vilda arter av skogsfibblor.

Totalt har jag enligt Torbjörns bestämningar lyckats hitta 90 arter hökfibblor i "min" del av Västmanland (se artlistan

nedan). Överlägset vanligast i området är krattfibblan färgfibbla *H. longimanum* och hagfibblorna bred rufsfibbla *H. constringens*, flockrufsfibbla *H. schlyteri* och strimmig violfibbla *H. subirriguum*. Bland skogsfibblor är den införda arten praktfibbla *H. grandidens* i dag vanligast medan den vanligaste inhemska skogsfibblearten är vargfibbla *H. canipes*. Jag har hittat inte mindre än åtta arter som är nya för Västmanland: parkfibblorna vridfibbla *H.* och *H. pachyodon*, den från östra Götaland snabbt expandande sylfibbla *H. subulatifidens*, samt de troligen mer ursprungliga arterna vasstandad hållfibbla *H. coadunatum*, dalafibbla *H. dalicum*, bred guld-kornsfibbla *H. punctillaticeps*, valpfibbla *H. canipediiforme* och krumfibbla *H. camurum*. Härtill kommer ett par arter som inte gått att bestämma helt säkert.

Sektionen klippfibblor *H. sect. Oreadea* är sparsamt företrädd i Västmanland, men jag har hittat två arter: borstig klippfibbla *H. extensiforme* på tre lokaler och flikig klippfibbla *H. saxifragum* på en lokal.

Stångfibblorna har under årens lopp blivit mina absoluta favoriter. De utgörs av ett någorlunda fåtal arter, men massor av hybrider av alla slag, åtminstone i mina ögon. Enligt Torbjörn verkar andelen hybrider vara högre i mina trakter än på de flesta andra håll, något som kanske kan bero på att många, såväl nordliga som sydliga och delvis sent införda arter träffar på varandra här i Bergslagen medan de lever mer åtskilda på andra håll i landet.

Vanlig gråfibbla *P. officinarum* subsp. *officinarum*, revfibbla *H. lactucella*, vanlig rödfibbla *P. aurantiaca* subsp. *aurantiaca*, blåfibbla

P. cymosa subsp. *praealta* samt mjukhårig kvastfibbla *P. cymosa* var. *pubescens* och styvhårig kvastfibbla *P. cymosa* var. *cymosa* s.lat. är de vanligaste i Surahammars kommun. Därför har jag slutat ta belägg av dem och de är därför underrepresenterade i artlistan, men det kanske inte är så klokt med tanke på hybriderna! Gråfibbla är i mitt område en synnerligen variabel art, men underarten

mattfibbla *P. officinarum* subsp. *pe-*

leteriana kan man urskilja och den har jag hittat nära gamla stationen i Ramnäs samt på två lokaler vid Svanå.

Gråfibblehybriden bergslagsfibbla (tidigare kallad grusfibbla) *P. × piloselliflora*, som är mycket vanligare i Bergslagen än i någon annan del av Sverige,

kan man med fördel leta efter i gråfibblemattor. I Nordens Flora hit-

tar man den som sist avbildad och på kartan ser man en rejäl svart fläck i mina trakter. Denna hybrid har jag funnit på 23 lokaler, bland annat vid Ramnäs kyrka, Djupen, Sura frakt, Sothällsbacken, Svartmuren, Hedvallsbron och Långsjömasten. Hybriden mellan gråfibbla och revfibbla har jag däremot inte hittat, men den borde också kunna finnas. Av den kolsvarta färgen över Västmanland på kartan i Nordens Flora skulle man kunna tro att svenskfibbla *P. suecica* är vanlig här, men det tror jag är en överdrift. Jag har bara funnit den på tio platser, bland annat vid herrgården i Ramnäs, Åliden, Norrby och Vålbo, och längre söderut i Sverige blir denna nordliga art mycket snabbt ovanligare.

Vanlig rödfibbla har jag slutat notera då den numera står förvildad utanför många trädgårdar och jag har sett den så på minst 30 lokaler, bland annat längs den nedlagda Tillbergaba-

Rödfibbla (Ödeståmet). Ö Stabäck, 2022-06-27. Foto: Bo Eriksson

nan. Släktingen brandfibbla *P. aurantiaca* subsp. *decolorans* har på kartan i Nordens Flora fått en svart prick över Surahammar, vilket motsvarar mina 13 fynd av denna underart som inte tidigare rapporterats från länet. Denna underart finns bland annat vid Tåkten, OK-macken och Vafab i Surahammar samt vid Färmansbo efter väg 252. Hybrider med denna har jag funnit med kvastfibbla och svenskfibbla efter Toftsjövägen och vid OK-macken och de är nästan de enda moderna fynden av dessa i landet.

Den kvastfibbleliknande rödfibblesläktingen ängsfibbla *P. aurantiaca* subsp. *dimorpha* har jag noterat och tagit belägg av från 16 lokaler, bland annat Långkoxet och Rulltorpsvägen i Ramnäs, OK-macken och Bonka MC i Surahammar samt fotbollsplanen i Virsbo. Hybriden med kvastfibbla har jag samlat på 13 lokaler, men den är ofta svår att skilja från föräldrarna varför bestämmningarna är något osäkra.

Av nordlig kvastfibbla *P. × scandinavica* finns bara enstaka fynd från södra Sverige, men i Surahammarstrakten har jag samlat den på 16 lokaler, bland annat från kyrkan och Willys i Surahammar, Stenramen och Ankarkättingen i Ramnäs och grusgropen i Virsbo. Den kan vara förbisedd då den ofta liknar mjukhårig kvastfibbla *P. cymosa* subsp. *cymosa* var. *pubescens* så vi amatörer skall inte vara helt säkra när vi står inför en kvastfibbla! En liten prick har vi också fått på kartan i Nordens Flora.

Äkta blåfibbla *P. cymosa* subsp. *praealta* var. *praealta* vill jag betrakta som vanlig i mina hemtrakter. Frågan är dock hur länge det varit så då mycket tyder på att det är en art som kommit in från öster och spridit sig i samband med bergshantering. Hybrider med blåfibbla anses ovanliga, men jag har hittat hybriden med svenskfibbla på fyra lokaler, bland annat Torenvägen och Brattheden

i Ramnäs. Revig blåfibbla *P. cymosa* subsp. *praealta* var. *bauhinii* är troligen en ännu mer sentida inkomling från sydöstra Europa och den är inte alltid klart skild från äkta blåfibbla, men jag har hittat enstaka exemplar vid Bergstorpsvägen, Byggetorp och Guckufallet i Ramnäs samt vid Toftmossen i Surahammar.

Liksom grusfibbla har grå kvastfibbla *P. × polioderma* hamnat längst bak i Nordens Flora och med minsta möjliga prick på kartan. Den växer företrädesvis i störda, grusiga miljöer, så den före detta parkeringsplatsen vid Södra Bruksporten i Surahammar och Hovgårdens motocrossbana är lämpliga lokaler.

Minst ett exemplar av varje art av fibbla som är påträffad i området kommer så småningom att överlämnas till Botaniska samlingarna vid Lunds universitet. Jag har även ramat in fyra av dem, som nu hänger på en vägg hemma hos mig. De är ett exemplar av parkfibblan *H. pachyodon* från Ängelsbergs herrgårdspark, en sylfibbla som jag hittat som ny för Västmanland, en kanske obeskriven eller adventiv hökfibbleart och en ängsfibbla. De är det sista jag ser innan läggdags och de första jag ser på morgonen, vilket gör att jag sover gott och vaknar fort!

Styvårig kvastfibbla
(obestämd), Hörnsjöfors,
2022-06-28.
Foto: Bo Eriksson

Arter och belägg samlade 2011–2021, bestämda och sammanställda av Torbjörn Tyler, museiintendent vid Botaniska samlingarna, Lunds universitet

För de vanligare arterna avses egentligen antalet bestämda beläggelexemplar snarare än antalet skilda lokaler, så antalet olika lokaler kan vara något lägre då jag ibland samlat flera exemplar på samma lokal eller återkommit flera år, men å andra sidan har jag knappast hittat samtliga lokaler för dessa arter.

Klippfibblor, *Hieracium* sect. *Oreadea*

- borstig klippfibbla *H. extensiforme*: Borgåsen, Virsbo grusgrop och väg 252 S Borgen.
- flikig klippfibbla *H. saxifragum*: Ståltorp i Sura.

Hagfibblor, *H. sect. Vulgata*

- syltandad fibbla *H. acidodontum*: 7 lokaler.
- randfibbla *H. acroleucum*: 30 lokaler.
- glansfibbla *H. atronitens*: Ståltorp och Gryten i Sura.
- bred rufsfibbla *H. constringens*: 140 lokaler.
- dalafibbla *H. dalicum*: Surahammar herrgård i Sura. Ny för Västmanland och tidigare huvudsakligen känd från Dalsland och Värmland.
- kliffibbla *H. diaphanoides*: 20 lokaler.
- köpingfibbla *H. köpingense*: O Muren och Virsbo grustag i Ramnäs samt Hålsingtorpsvägen i Skultuna. Detta är de enda fynden efter 1928 av denna ytterst sällsynta art!
- bärnstensfibbla *H. lepidiceps*: 4 lokaler.
- rödbetsfibbla *H. lepidulum*: 8 lokaler.
- bukettfibbla *H. leucorachelum*: 9 lokaler.
- pinnfibbla *H. neopinnatifidum*: Sothallen i Ramnäs. Ett av de nordligaste fynden i landet av denna sydsvenska–centraleuropeiska art.
- panelfibbla *H. oblaqueatum*: 2 lokaler.
- smyckefibbla *H. ornatum*: Färna herrgård i Gunnillbo.
- hög kliffibbla *H. phaeopsis*?: kanske Kilbäcken i Ramnäs, men det insamlade belägget är inte helt övertgande. Om rätt det första fyndet sedan 1909 av denna ytterst sällsynta art.
- rufsfibbla *H. plicatum*: 5 lokaler.
- hajfibbla *H. pristophyllum*: Kilbäcken i Ramnäs.
- bred guldkornsfibbla *H. punctillaticeps*: Nötskogsmossen i Ramnäs. Ny för Västmanland och den nordligaste kända lokalen för denna art i landet.
- harpunfibbla *H. resupinatum*: vid fotbollsplanen i Ramnäs och V Lövkärret i Skultuna.
- flockrufsfibbla *H. schlyteri*: 102 lokaler.
- tätfibbla *H. stipatum*: Sängkärrsbacken i Ramnäs och Dalbacken i Sura.
- strimmig violfibbla *H. subriguum*: 135 lokaler.
- vägfibbla *H. subsimile*: 10 lokaler.
- bandkliffibbla *H. taenifolium*?: Guckufallet i Fläckebo. Om rätt bestämd så ny för Västmanland, men belägget är inte helt övertgande.

- klen rufsfibbla *H. trichellicept*: Nadden i Ramnäs och mellan Gastugan och Magsjön i Sura.
- hagfibbla *H. triviale*: 45 lokaler.
- snurrfibbla *H. turbiniceps*: Naddennäset i Ramnäs.
- mörk bärnstensfibbla *H. vietulifolium*: Norra infarten till Virsbo.
- grov rufsfibbla *H. xanthostylum*: Aronsberg i Skinnskatteberg och Norrsjön i Sura.

Krattfibblor, *H. sect. Bifida*

- nälfibbla *H. acidolepis*: Sängkärrsbacken N Djupen i Ramnäs.
- blek vägfibbla *H. albinotum*: Svanå herrgård i Haraker.
- storfibbla *H. amplificatum*: Djupen i Ramnäs.
- stänkfibbla *H. basifolium*: 33 lokaler.
- prydlig tallfibbla *H. caesiiflorum*: 4 lokaler.
- zebrafibbla *H. caesiomurorum*: 30 lokaler.
- vasstandad hållfibbla *H. coadunatum*: V Nadden och mellan Bälgmakarebo och Rulltorpet i Ramnäs samt på åsen S Ståltorp i Sura. Ny för Västmanland, men känd från alla omgivande landskap.
- räfsfibbla *H. exaltans*: 38 lokaler.
- slät trollfibbla *H. expallidiforme*: 47 lokaler.
- nickelfibbla *H. itharophyton*: Råstensvägen och vid kyrkan i Gunnillbo.
- trasfibbla *H. lacerifolium*: 18 lokaler.
- klen färgfibbla *H. laeticolor*: 13 lokaler.
- färgfibbla *H. longimanum*: 187 lokaler.
- fläckfibbla *H. maculosum*: 8 lokaler.
- kalspetsfibbla *H. madarodes*: Svanå station i Haraker. Ett av de sydligaste fynden i landet av denna i huvudsak norrländska art.
- molybdenfibbla *H. molybdinum*: 18 lokaler.
- blyfibbla *H. plumbeum*: 8 lokaler.
- filtfibbla *H. poliaenum*: Rönningen i Sura.
- marmorfibbla *H. porrigens*: 500 m S Muggbo i Ramnäs.
- klenfibbla *H. praetenerum*: 5 lokaler.
- krattfibbla *H. prolixum*: Nybron i Ramnäs och Ugglebo i Sura.
- smal krattfibbla *H. psepharum*: 6 lokaler.
- stenfibbla *H. navidum*: Lisjö i Sura.
- fetfibbla *H. sarcophyllum*: mellan Öbjörken och Hålsbo i Sura samt vid fotbollsplanen i Ramnäs.
- tallfibbla *H. scandinavium*: 26 lokaler.
- blek hållfibbla *H. siliginellum*: Dalbacken i Sura.
- lysfibbla *H. sinuosifrons*: "Sahara" i centrala Ramnäs.
- hållfibbla *H. stenolepis*: 7 lokaler.

Skogsfibblor, *H. sect. Hieracium*

- himmelfibbla *H. aethadenium*: Boängen i Haraker.
- klösfibbla *H. anfractifolium*: 4 lokaler.
- krumfibbla *H. camurum*?: Bjursjön i Gunnillbo, Sågen

- i Ramnäs och Djupebo i Sura. Ny för Västmanland och ej tidigare funnen så här långt söderut i Sverige, men mina belägg är inte helt typiska så enligt Torbjörn kan det istället handla om en ännu obeskriven art.
- valpfibbla *H. canipediforme*: infarten till Åvensfallet i Ramnäs. Ny för Västmanland och tidigare bara känd från Uppland.
 - vargfibbla *H. canipes*: 27 lokaler.
 - ögonfransfibbla *H. ciliatiflorum*: 4 lokaler.
 - *H. crebriserratum* (en parkfibbla): 7 lokaler. Sedan tidigare känd från herrgårdsparken i Surahammar, men nu uppenbart på spridning i landskapet.
 - aspfibbla *H. glandulosissimum*: Bångbo i Haraker.
 - praktfibbla *H. grandidens*: 66 lokaler.
 - hägerströmsfibbla *H. haegerstroemii*: 5 lokaler.
 - hjeltfibbla *H. hjeltii*: 13 lokaler.
 - gläntfibbla *H. informe*: Norenvägen i Virsbo, Hagen och infarten till Årensfall i Ramnäs.
 - äggfibbla *H. integratum*: V Långbjörken i Gunnilbo och Näs i Virsbo.
 - björkfibbla *H. lepistoides*: 300 m O kyrkan i Fläckebo, Svanå i Haraker, Virsbo grusgrop i Ramnäs och Vafab, Surahammar.
 - ljus flikfibbla *H. limitianum*: Bångbo i Fläckebo.
 - veckfibbla *H. marginellum*: 10 lokaler.
 - cirkelfibbla *H. orbicans*: 12 lokaler.
 - *H. pachyodon* (en parkfibbla): Ängelsbergs herrgårdspark i Västervåla. Ny för Västmanland.
 - patalfibbla *H. patale*: 13 lokaler.
 - granfibbla *H. pellucidum*: 6 lokaler.
 - flikfibbla *H. persimile*: 21 lokaler.
 - fläckig trollfibbla *H. philanthrax*: 7 lokaler.
 - gunnarfibbla *H. pseudoincrassans*?: Tunbacken i Stora Gäs-vad i Ramnäs. En mycket sällsynt men svårdefinierad art och belägget är inte helt övertygande.
 - vårfibbla *H. scotostictum*: Gillbo i Gunnilbo, Sothällskorset i Ramnäs och Västanfors sluss i Västanfors. En parkfibbla som numera även odlas som prydnadsväxt och lätt förvildas.
 - spretfibbla *H. sparsidens*: 23 lokaler.
 - stenströmsfibbla *H. stenstroemii*: Lisjö och O Bovallen i Sura.
 - mårdfibbla *H. subcrassum*: Sågen i Brattheden i Sura.
 - sylfibbla *H. subulatidens*: 6 lokaler, bl.a. Virsbo grusgrop i Ramnäs. Ny för Västmanland. En art med ursprung i västra Götaland som under senare år spridit sig mycket snabbt i delar av södra Sverige.
 - sörmlandsfibbla *H. sudermannicum*: 1 km V Svanå i Haraker, väg 252 vid ABF i Ramnäs och Jobsbo i Sura. En sällsynt art med blott två tidigare fynd i Västmanland.
 - vridfibbla *H. torticeps*: 10 lokaler. En centraleuropeisk art som tycks ha kommit till Sverige på flera olika sätt och nu är på snabb spridning regionalt i flera landskap. I Västmanland först funnen 2004.
 - triangelfibbla *H. triangulare*: O Sörsjön i Sura samt Nybron och N Seglingsberg i Ramnäs.
 - ljus veckfibbla *H. venetifolium*: Djupebo i Sura.

Stångfibblor, *Pilosella*

Rödfibbla *P. aurantiaca* s.lat. och dess hybrider Mellanformer mellan underarterna är ovanliga, men hybrider med andra arter tycks vara ganska vanliga i Västmanland trots att de i andra delar av landet anses mycket sällsynta. Hybrider med kvastfibbla *P. cymosa* subsp. *cymosa* är dock ofta svåra att identifiera varför deras frekvens både här och på andra håll i Sverige är lite osäker.

- vanlig rödfibbla *P. aurantiaca* subsp. *aurantiaca*: mer än 35 lokaler (ej alltid samlad).
 - rödfibbla × kvastfibbla: 7 lokaler.
 - rödfibbla × svenskfibbla: 2 lokaler.
- brandfibbla *P. aurantiaca* subsp. *decolorans*: 13 lokaler.
 - brandfibbla × kvastfibbla: 3 lokaler.
 - brandfibbla × svenskfibbla: 2 lokaler.
- ängsfibbla *P. aurantiaca* subsp. *dimorpha*: 16 lokaler.
 - ängsfibbla × kvastfibbla: 13 lokaler.

Kvastfibbla *P. cymosa* s.lat. och dess hybrider

Mellanformer mellan kvastfibblans varieteter är nästan lika vanliga som typiska former av varieteterna. Mellanformer mellan kvastfibbla och blåfibbla är ovanliga, men har samlats på några lokaler. Blåfibblans bägge varieteter går bara att skilja åt när plantorna har välutvecklade utlöpare varför revig blåfibbla kan vara vanligare än vad som framgår av bestämningarna. Hybrider med andra arter är generellt sällsynta, men har samlats enligt nedan.

- styvhårig kvastfibbla *P. cymosa* subsp. *cymosa* var. *cymosa*: mer än 110 lokaler (ej alltid samlad).
- mjukhårig kvastfibbla *P. cymosa* subsp. *cymosa* var. *pubescens*: mer än 120 lokaler (ej alltid samlad).
- revig blåfibbla *P. cymosa* subsp. *praealta* var. *baubini*: 9 lokaler.
- vanlig blåfibbla *P. cymosa* subsp. *praealta* var. *praealta*: mer än 80 lokaler (ej alltid samlad).
 - blåfibbla × svenskfibbla: 4 lokaler.
- grå kvastfibbla *P. × polioderma*: 3 lokaler. Här kanske snarare primärhybrider mellan grå- och kvastfibbla snarare än den stabiliserade hybridarten.
- nordlig kvastfibbla *P. × scandinavica*: 16 lokaler. Fyra av fynden har bedömts som primärhybriden kvastfibbla × svenskfibbla snarare än den stabiliserade hybridarten.

Gråfibbla *P. officinarum* s.lat. och dess hybrider

- vanlig gråfibbla *P. officinarum* subsp. *officinarum*: mycket vanlig (ej alltid samlad).
- mattfibbla *P. officinarum* subsp. *peleteriana*: 4 lokaler.
- grusfibbla *P. × piloselliflora*: 23 lokaler.

Övriga *Pilosella*-arter

- revfibbla *P. lactucella*: mycket vanlig (ej alltid samlad).
- svenskfibbla *P. suecica*: 10 lokaler.

Misteln i Arbogatrakten

Av Lars Löfgren

Mistel *Viscum album* har en omfattande spridning i stora delar av södra länet, men i Arbogatrakten är förekomsterna lättträknade.

Vi saknar belägg för att misteln ska ha växt i Arboga före 1900-talet. Visserligen påstår Samzelius (1758) att den väster om nuvarande utbredning ”finns på några ställen i Ö. Nerike. Växer i Ekar och Lindar...” men ”Av de uppgivna moderträden kan man dock sluta sig till att han inte personligen sett misteln”. Som bland andra Walldén (1961) visat, ”...bär eken inte en enda mistel i landet.”.

Hur det var långt tidigare i Mälardalens historia har Welinder (1974) utrett. Han fann att värmetidens lind-alkskog förgylldes av både murgroa *Hedera helix* och mistel redan för mer än 6 000 år sedan.

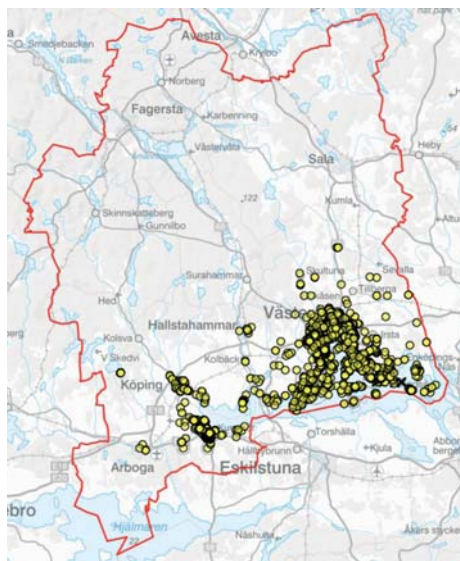
Det finns i huvudsak två hypoteser för misteln i Mälardalen i sen tid: Obruten före-

komst sedan årtusenden eller genom inplantering av infekterade träd sedan 1600-talet vid de större godsens (Malmgren 1982 m.fl.). Intressanta resonemang kring dessa teorier har förts på skilda håll, nyligen i en artikel i T-Veronikan, utgiven av Örebro Läns Botaniska sällskap. Där framlägger Claes U. Eliasson (2013) spännande synpunkter på bland annat insekters förekomst som bevis för mistelns obrutna förekomst i Norden.

Mistelrika popplar har länge setts i västra utkanten av Köping, men de närmaste fynden av mistel åt Arbogahållet var åtminstone i slutet av 1900-talet förekomsterna i Kungsör. Förr fanns, enligt hörsägen, ett mistelbärande äppleträd uppe i Skäfruna, en halvmil väster om Kungsörs tätort. På en åkerholme intill Europavägen, strax väster om infartsvägen till Skäfruna, finns numer ett ganska omfattande bestånd i unga kronor av asp *Populus tremula*. Vintern 1978–1979 inventerade Kungsörs Fältbiologer sina mistlar och fann 1 062 exemplar i 165 träd, främst i äppleträd. I en enskild lind sågs 90 exemplar (Jäderlund 1980).

De nu kända mistlarna i Arboga kan vara spontant fågelspridda från exempelvis Kungsör, men kan också ha inkommit med infekterade träd i sen tid, kanske i spåren av en intensivare kommunal poppelplantering längs gång- och vägbanor vid slutet av 1900-talet.

I Närkes Flora och T-Veronikan (Löfgren 2013, 2014) förutspådde jag mistelns snara uppdykande i Närke, vilket också blev fallet (Hägerås 2014). Men det är inte klarlagt varifrån den förekomsten härstammar. Där framkommer också ett nytt inslag i spridningsproblematiken, nämligen att trädgårdsamatörer i Närke pryder sina äppleträd med mistlar, ett fenomen som jag inte sett i Arbogatrakten.

Artportalens hittills rapporterade förekomster av mistel i Västmanlands län. Kartuttag 2022-07-02.

Äldre misteluppgifter från Arbogatrakten:

”En gren av *V. album* skänktes till Samrealskolan i Arboga av lärjungen J. Hising 1896” (Stureskolans arkiv FIII:1).

Ett fågelspritt frö har noterats i Arboga. ”Vid..., Bullertorpet [Hällby, Säterbo sn], sköts 5/1 1898, i en gran en *Loxia pityopsittacus* (större korsnäbb), på hvars undergump satt ett bär av *Viscum album*” (Sernander 1901). Fyndet meddelades Sernander av kandidat G. Hartelius, som kanske själv såg fröet på korsnäbbens fjädrar.

Kända förekomster Arboga 2022:

1. Mellan Vasahallen och Vasagymnasiet, två exemplar i en av kommunen planterad svartpoppel *Populus nigra* var. *nigra*.
2. Borgaregatans östra ände i en liten kommunal park, två exemplar i en svartpoppel.
3. Hamrevägen/Fellingsbrovägen, två exemplar i en svartpoppel vid vägkant.
4. Hamrevägen 150 meter söder om Fellingsbrovägen, tre exemplar i en lind *Tilia* sp. i lindallén.

Mistlar i en av kommunen planterad svartpoppel mellan Vasahallen och Vasagymnasiet i Arboga 2021.

Referenser:

- Eliasson, C. U. 2013: Bevis för mistelns obrutna förekomst i Sverige. T-Veronikan 18 (4): 5-7.
- Hägerås, B. 2014: Misteln är redan här! Klivet in i Närke är taget. T-Veronikan 19 (2): 11.
- Jäderlund, A. 1980: Kungsör har 1062 mistlar. Fältbiologen 33: 19.
- Löfgren, L. 1980: Växter i vår närhet. Hembygdsföreningen Arboga Minne årsbok 1980: 56-70.
- Löfgren, L. 2013: Närkes flora. SBT-förlaget. Uppsala.
- Löfgren, L. 2014: Vandrar misteln mot Närke? T-Veronikan 19 (1): 11.
- Malmgren, U. 1982: Västmanlands flora. Stockholm.
- Samzelius, A. 1758: Flora Nericiensis, utg. och med kommentarer av Sven Junell. Göteborg 1971.
- Sernander, R. 1901: Den skandinaviska vegetationens spridningsbiologi. Uppsala.
- Walldén, B. 1961: Misteln vid dess nordgräns. Svensk Botanisk Tidskrift 55.
- Welinder, S. 1974: Kulturlandskapet i Mälardalen. I-III. University of Lund Department of Quaternary Geology. Report 5. Lund.

Gemensamt arrangemang lockade naturin

Av Jan Petersson

Upptäckarglädjen var stor när naturföreningar verksamma i Västmanland bjöd in till en så kallad bioblitz. Från förmiddag fram till sena kvällstimmar pågick aktiviteter för att inventera området och visa intresserade vad naturen har att bjuda.

Det var lördagen den 11 juni som fyra naturföreningar, tillsammans med Studieförbundet Västmanland, bjöd in till heldagen på Södra Björnö utanför Västerås.

– Vi valde platsen för att den bjuder stor variation, är lätt att ta sig till och ger goda möjligheter till parkering. Så här första gången tyckte vi att det var extra lämpligt att vara nära en större ort, med förhoppning om att kunna locka fler från en naturintresserad

allmänhet, berättar Bengt Stridh, initiativtagare till bioblitzten tillika ordförande i Botaniska föreningen i Västmanlands län.

Övriga medverkande föreningar var Naturskyddsföreningen i Västerås, Naturskyddsföreningen i Västmanland, Västmanlands Ornitologiska Förening och Entomologiska föreningen i Dalarna och Västmanland. Även Länsstyrelsen Västmanland var på plats. Likaså Catharina Österman, som visade och lät pröva på lieslåtter.

Besökarna fick ta del av ett stort utbud av aktiviteter såsom guidade vandringar, insektsfångst i fällor, vattenhävning, nattfågellyssning, fladdermusvandring, växtbingo, tipspromenad och olika utställning-

Dennis Nyström (till vänster) och Josefine Kjellberg (mitten) berättade om samspelet mellan ängens många blommor och olika arter av humlor.

ar. Särskilt uppskattade blev vandringar där botaniker och entomologer berättade om ängsblommornas betydelse för bland annat humlor och fjärilar.

– Sådana aktiviteter visar så tydligt att allt hänger samman och att olika arter är beroende av varandra.

Länsstyrelsens informerade bland annat om invasiva arter, vilket rönt ett stort intresse.

Inklusive funktionärer var det omkring 150 personer som kom till arrangemanget.

– Det känns som ett bra utfall för en premiär som denna och det var en nivå som bidrog till att det blev väldigt bra vandringar. Samtidigt hoppas vi såklart kunna nå ut till en ännu större publik nästa gång.

Anne Halldin berättade att hon ofta använder Googles "sök i bild" när hon vill få tips som underlättar artbestämningen. Här har hon fokus på rödkämpar *Plantago media* omgivna av tjärblomster *Viscaria vulgaris*.

Sexåriga Oliver Nordenberg, Västerås, var flitig användare av en luppburk. Här släpper han ut en flugbagge, familjen *Cantharidae*.

Einar Marklund hade dukat upp med mossor och lavar. Anne Halldin, Kolbäck, och Lisbeth Hultqvist, Västerås, tog intresserat del av Einar Marklunds utställning av mossor och lavar.

Dagfjärilsexperten Joakim Thornell från entomologiska föreningen berättade om ängsblommornas stora betydelse för olika fjärilsarter.

Bengt Stridh gläds över att alla naturföreningar varit så intresserade av att genomföra bioblitzten. Alla var positiva från första stund. Han framhåller också betydelsen av att Studieförbundet hjälpte till i allt från administration till att ordna toaletter.

– Ett arrangemang som detta kräver mycket av alla arrangörer. Därför är det extra betydelsefullt att en organisation som Studieförbundet finns där som en sammanhållande länk och ett administrativt stöd.

En bioblitz fokuserar på att inventera ett begränsat områdes växt- och djurliv under en begränsad tid. Den här gången blev det både en natur- och föreningsmessa och en inventering, med en omfattande artlista när dagen summerades.

– Vi noterade 540 arter av kärlväxter, mossor, lavar, fåglar, svampar, ryggradslösa djur, grod- och kräldjur, däggdjur och fis-

kar, så vi gjorde alla ett bra jobb, summerar Bengt Stridh.

Nu kommer arrangörerna, både var för sig och tillsammans, att utvärdera årets bioblitz. Bengt Stridh hoppas att det ska kunna bli ett årligt återkommande arrangemang, som vandrar runt mellan olika platser.

– Det är värdefullt att träffas, hjälpas åt, lära av varandra och nå ut till nya människor. Jag tror att alla medverkande föreningar har ett behov av nya medlemmar och det finns åtskilliga naturområden som är värdefulla att inventera tillsammans. Det kan ju även handla om att gemensamt inventera hotade områden. En bonus är förstås också att få fler att rapportera till Artportalen, tillägger Bengt Stridh, glad över att bioblitzten blev så uppskattad.

Lena Enbom (till vänster) är aktiv i Naturskyddsföreningen i Västerås. På bioblitzten passade hon på att lära sig mer om lieslätter av Catharina Österman. Catharina är utbildad i kultur- och naturvård och har ofta lien som redskap i skötsel av ängar. Hon ger också utbildningar i lieslätter.

– Jag får många frågor från allmänheten när jag är ute på uppdrag. Det blir frågor om både lien och om slåttarna, berättar Catharina Österman.

På bilden bryner Lena Enbom en så kallad knacklie, där eggen återkommande knackas fram till rätt form.

Ralf Lundmark, Ramnäs, och Erik Sahlin, Bjursås, är hängivna entomologer, men intresserar sig naturligt nog också för växter och samspelet mellan dem och insekter. Efter ett stopp vid blombingons teveronika *Veronica chamaedrys* följde ett besök vid en intilliggande multnande alm, som bjöd på den vedlevande har-kranken *Tanyptera atrata*, brun guldbagge *Protaetia marmorata* och bålgeting. Dessutom ett vackert bestånd av stubbläcksvamp *Coprinellus disseminatus*.

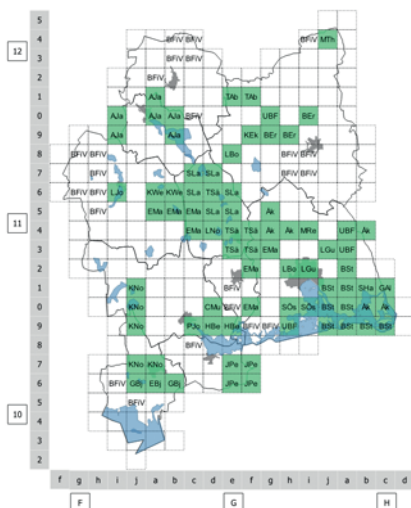
Kenneth Nordberg instruerade om blombingon, där det gällde att sätta rätt siffror vid ett urval av växter i en broschyr.

Av Bengt Stridh

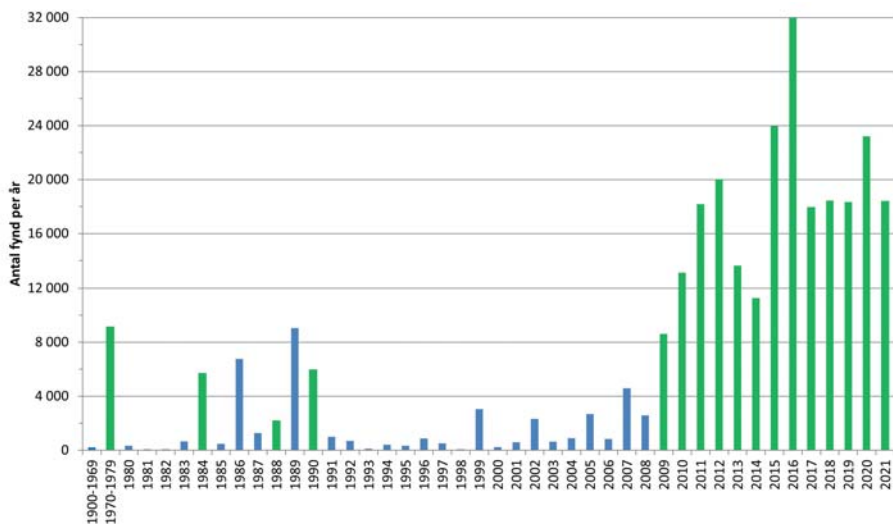
I slutet av maj i år hade 18 393 fynd, fördelade på 1 084 taxa, av kärlväxter i Västmanlands län lagts in i Artportalen för 2021.

Sedan den officiella starten av länsinventeringen den 1 januari 2009 är det 237 762 fynd av 2 079 taxa inlagda i Artportalen till och med 2021. I detta antal ingår även en del andra inventeringar än de som föreningen gör i länsinventeringen.

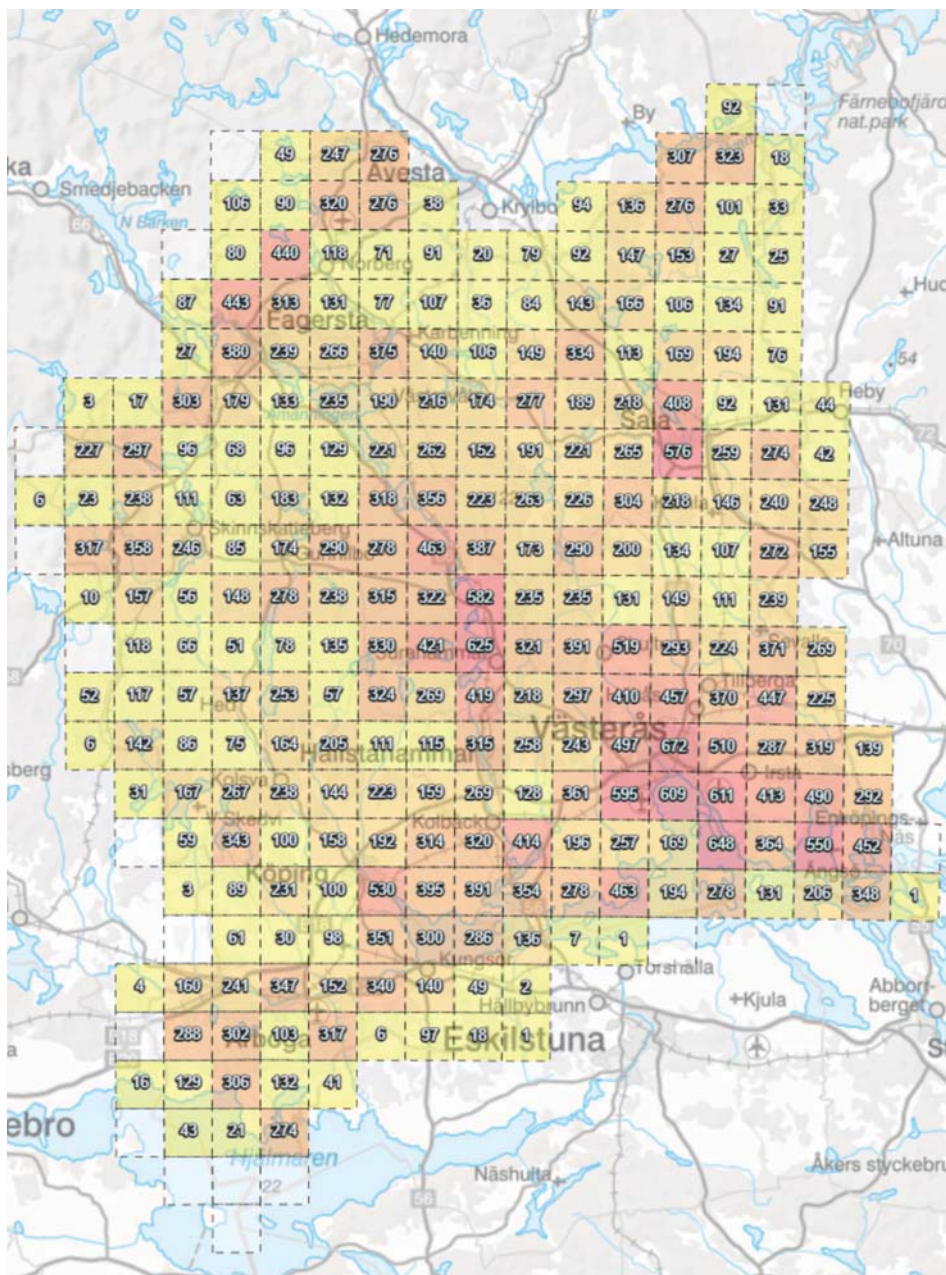
Av länets 280 atlasrutor om 5x5 kilometer är 75 bokade. Dessutom har föreningen gjort inventeringar i samband med inventeringsdagar eller inventeringshelger i ytterligare 23 av rutorna, men de kan inte betraktas som färdiginventerade. Av totala antalet är 197 hela eller nästan hela atlasrutor. Övriga 83 atlasrutor är mer eller mindre delade med omgivande län, där vissa har en mycket liten andel i vårt län.

Bokade atlasrutor för länsinventeringen av kärlväxter i Västmanlands län .

Kärlväxtfynd i Västmanlands län som är inlagda i Artportalen till och med 2021-12-31. Gröna staplar inkluderar länsinventeringen och även historiska uppgifter som föreningen läst in till Artportalen. Funktionen histogram har använts, vilket för fyra år ger en betydande skillnad när man använder någon av listfunktionerna för ett visst år, vilket felanmälts till Artportalen.

Atlaskarta som visar antal funna arter av kärlväxter per ruta om 5x5 kilometer i länet under åren 2009-2021.

Uttag från Artportalen: 2022-05-30. Gäller samtliga diagram, illustrationer och tabell.

Fynd av kärlväxter i länet inlagda i Artportalen för åren 2009-2021.

Kommun	Fynd	Fynd/ km ²	Fynd per 1000 invånare	Antal rappor- törer med ≥100 fynd totalt	Antal rapportörer med ≥1000 fynd totalt	Yta, km ²	Antal invånare
Surahammar	36 773	99,7	3 641	12	5	369	10 099
Västerås	104 748	92,1	668	50	10	1 138	156 838
Hallstahammar	6 913	38,4	416	12	3	180	16 608
Fagersta	8 261	26,6	620	15	3	310	13 319
Kungsör	5 876	25,9	669	17	1	227	8 787
Arboga	10 730	25,6	761	13	4	419	14 100
Köping	15 653	24,3	599	20	8	645	26 133
Norberg	10 327	23,1	1 807	15	3	448	5 714
Sala	27 387	22,7	1 191	34	7	1 204	22 998
Skinnskatteberg	11 094	15,4	2 538	18	5	718	4 371
Västmanlands län	237 762	42,0	852			5 659	278 967

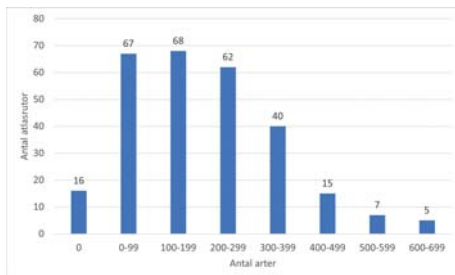
Flest arter funna under 2009–2021 har atlasruta 11G2i med 672 arter. Denna ruta bör ha potential att nå över 700 arter så småningom. Ytterligare tre rutor i Västerås kommun och en ruta i Surahammars kommun har passerat 600 arter. Medel är 200 arter per ruta.

När det gäller antal fynd per kommun toppar Västerås med 104 748 fynd. Tittar man på fynd per kvadratkilometer, som ger en viss indikator hur väl en kommun är inventerad, toppar liksom tidigare Surahammar med 99,7, följt av Västerås med 92,1. Under 2022 kommer åtminstone Suraham-

mar att passera milstolpen 100 fynd per kvadratkilometer. Ytan omfattar även vatten, vilket ger en påverkan på antalet möjliga fynd. Mest vatten har Arboga och Västerås kommuner med 22 procent respektive 16 procent av kommunens yta, minst har Sala med 3 procent.

En annan jämförelse är antalet fynd per invånare i en kommun, då de flesta skådar mest i närheten av där man bor. Surahammar ligger etta även där med 3 641 fynd per 1 000 invånare. Skinnskatteberg ligger god tvåa med 2 538 fynd per 1 000 invånare.

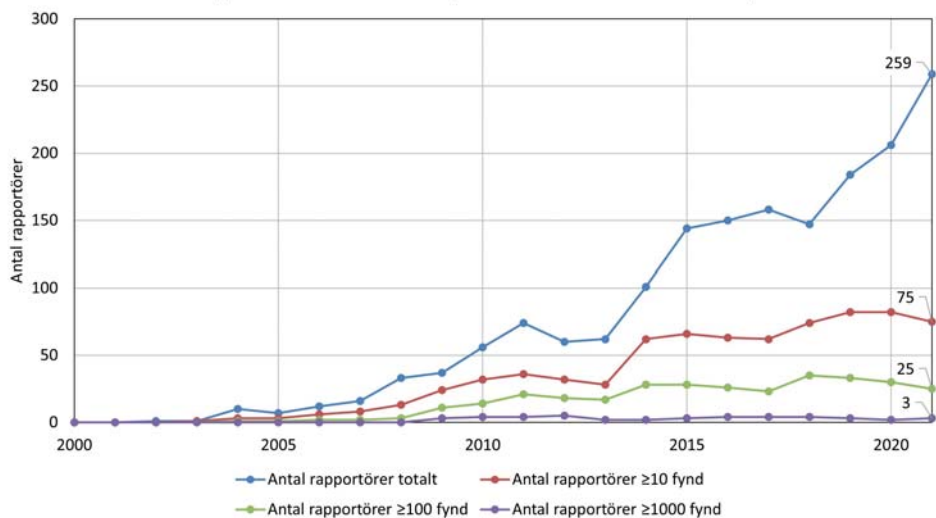
Antalet rapportörer av kärlväxter i landskapet Västmanland ökade starkt ifjol, från 206 året innan till 259 under 2021, vilket är mycket glädjande. Det var 184 (71 procent) som la in färre än 10 fynd i Artportalen under året. Vore trevligt om det gick att förmå de som rapporterar sällan att göra det lite oftare och även få ännu fler att använda Artportalen för sina observationer. När det gäller antal rapportörer som lägger in minst 100 fynd per år, har trenden varit vikande sedan toppåret 2018.

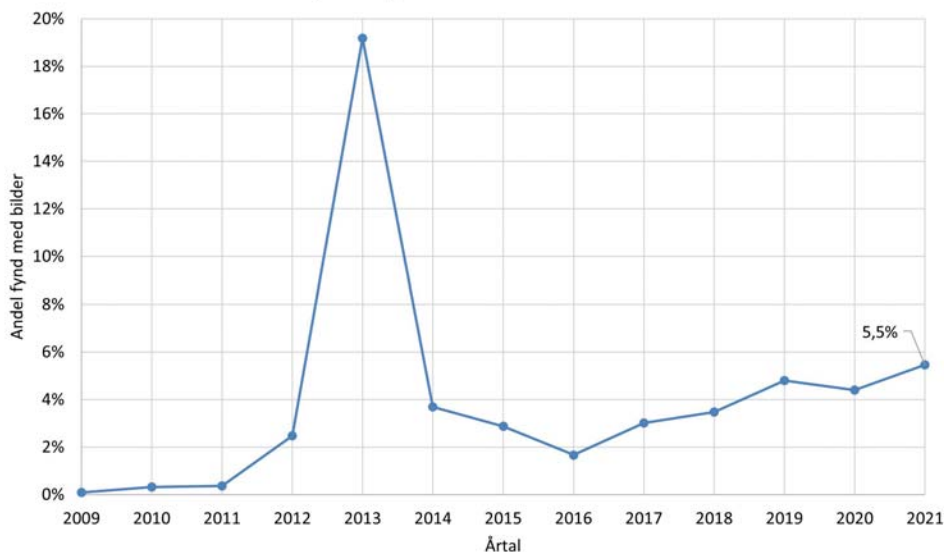
Antal atlasrutor som har ett visst antal arter i Västmanlands län i Artportalen under 2009-2021.

Andelen fynd som rapporteras med bilder ökar i antal. Under 2021 hade 1 004 fynd bild/bilder, vilket var 5,5 procent av fynden, en klar ökning från föregående års 4,4 procent. När man rapporterar invasiva arter

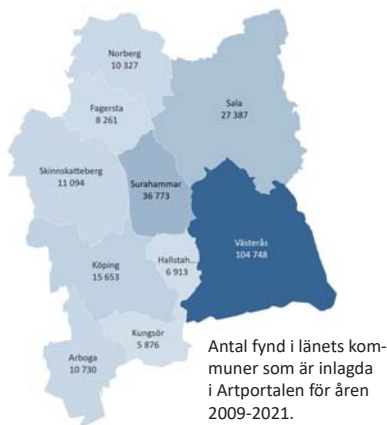
som parkslide, jättebalsamin och jätteloka via Artfakta måste man lägga in en bild, det kan bidra till att andelen fynd med bilder har ökat. Endast under 2013 har fler fynd med bilder lagts in från länet. Det året foto-

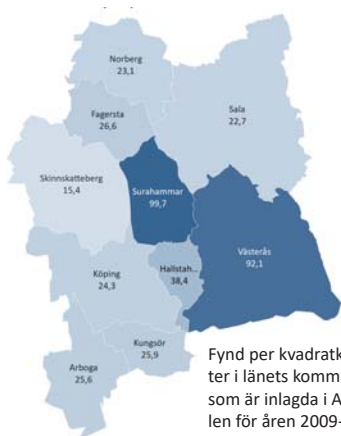
Antal rapportörer av kärlväxter i Artportalen för landskapet Västmanland. Årtal räknas som det år man la in fyndet i Artportalen, vilket gör att det ser ut att saknas fynd för åren 2000-2001, eftersom dessa fynd har lagts in i efterhand under ett annat år.

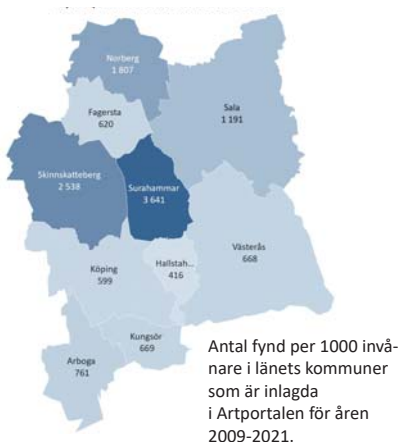
Andel fynd med bilder. Kärlväxter per år i Artportalen från Västmanlands län.

Antal fynd i länets kommuner som är inlagda i Artportalen för åren 2009-2021.

Fynd per kvadratkilometer i länets kommuner som är inlagda i Artportalen för åren 2009-2021

Antal fynd per 1000 invånare i länets kommuner som är inlagda i Artportalen för åren 2009-2021.

graferades många träd för Trädportalen, vilket gjorde att hela 19,2 procent av det årets fynd från länet rapporterades med bilder. Trädportalens uppgifter gör också att "Ekar" *Quercus*, skogslönn *Acer platanoides* och ask *Fraxinus excelsior* tillhör de arter som har flest fynd med bild i Artportalen.

Av de 2 079 taxa som rapporterats i länet 2009–2021 finns det bild på 1 342 taxa. Det finns alltså fortfarande många arter att dokumentera med bild från länet. Lite oklart hur många då i antal taxa räknas exempelvis tall *Pinus sylvestris* och vanlig tall *Pinus sylvestris* var. *sylvestris* som två olika taxa trots att det hos egentligen är samma sak. På liknande sätt är det med en hel del andra arter, underarter och varieteter där vi bara har en i länet.

I länsinventeringen rekommenderar vi att rapportera på artnivå. Om man ska rapportera på en lägre nivå, som underart eller varietet, ska man kolla karaktärerna att det är verkligen är denna underart eller varietet. Slentrianrapportering av "vanlig xxx" bara för att man tycker att det bara är denna som finns i länet tillför ingenting och ska därför undvikas. Har man gjort en bestämning till underart eller varietet är det bra om man skriver in i kommentarsfältet vilka karaktärer man kontrollerat, annars går det i efterhand inte att veta vilka som slentrianrapporterat och vilka som kollat karaktärerna.

Årsmöte parken i Kolbäck

Av Jan Petersson

Föreningens årsmöten har de båda senaste åren blivit senarelagda på grund av pandemin. Den 28 juni var det så dags för årets upplaga. Platsen var Folkets park i Kolbäck.

Årsmötesförhandlingarna var snart avslutade. Samtliga styrelseledamöter som fullgjort sina mandatperioder blev omvalda på två nya år. Mötet valde Bengt Stridh till ordförande på ett år.

Även i övrigt känns valen igen från föregående år, frånsett att Sylva Arnell nu är revisor och har Lars Gustavsson som revisorsuppleant. Förra året var det tvärtom. Valberedningen omvaldes och medlemsavgiften för 2023 blir oförändrad. Samtliga val redovisas på sidan 51.

Efter årsmötesförhandlingarna gjorde deltagarna en vandring i parkens omgivning. Ett alltmer ihållande regn, inklusive åska, bidrog till att exkursionen nog blev den snabbast avslutade i föreningens historia. Näväl, en fin hage var det och den bjöd på utmärkta möjligheter att studera och jämföra betesmarkens olika arter.

Den besökta beteshagen hade gott om det vackra gräset kamäxing *Cynosurus cristatus*, som fått sin spridning genom gräsfröblandningar.

Sylva Arnell och Bengt Stridh jämför ängskavle *Alopecurus pratensis* och timotej *Phleum pratense* (latinets *pratense* = äng). Med på bilden är även Dennis Nyström och Gunnar Björndahl.

Vitpyrola. Högbyn, 2015-07-03. Foto: Pentti Korhonen

Pyrolor i Västmanland

Av Einar Marklund

Alla har väl någon gång stött på de väna pyrolorna vid någon skogsvandring och beundrat deras klockor. Så också Linné. Han gav dem släktnamnet *Pyrola* från det latinska ordet *pirus* (*pyrus*) som betyder päronträd och diminutivändelsen *-ola*. Namnet syftar på de rundade långskaftade bladen som liknar päronträdets. Beskrivningen stämmer bra på flera pyrolor.

På senare tid har Linnés pyrolor delats upp i flera släkten. Ögonpyrola har förts till släktet *Moneses* med ursprung i grekiskans *moses* = ensam och *hesia* = förtjusande. En

ensam förtjusande blomma är en träffande beskrivning på ögonpyrolan. Björkpyrola tillhör nu släktet *Orthilia*, från grekiskans *orthos* = rak, och refererar nog till den raka blomstjälken. Rylén hör till släktet *Chimaphila* från grekiskans *cheima* = vinter och *philos* = vän, syftande på vintergrönskan.

I Sverige har släktnamnet *Pyrola* fått bli svenskt. En synonym till pyrola har tidigare varit vintergröna, men det namnet har nu reserverats för en annan vintergrön växt, *Vinca minor*. I Norge, Danmark, England, Nederländerna och Tyskland har pyrolorna namn mot-

svarande vintergrönor och i Krok-Almquists flora från 1933, som råkar vara i författarens ägo, heter de fortfarande vintergrönor. En personlig syn på detta är att den odlade *Vinca minor* gärna kunde ha fått maka på sig för de gamla svenska namnen på de gamla svenska skogsväxterna.

Systematiskt är pyrolorna ljungväxter. De växer i regel på näringsfattig skogs- eller hedmark, på morän eller isälvsediment och är åtminstone inledningsvis beroende av en nära samverkan med mykorrhizasvampar som kan frigöra mineralnäring ur substratet. Fröna är liksom orkidéfrön mycket små. De saknar frövita och är därför helt beroende av svamparna för att gro. Den nära släktingen tallört *Monotropa hypopitys* saknar även klorofyll och är därför förutom av mykorrhizasvampar även beroende av kolhydrater via trädens rötter.

Pyrolornas krav på stabil miljö och behovet av mykorrhizasvampar gör att de

tillsammans med många andra skogsväxter, till exempel orkidén knärot *Goodyera repens* är mycket känsliga för miljöpåverkan. Det plantageskogsbruk som nu bedrivs i stor skala medför exponering och radikalt ändrade fuktighets- och näringsförhållanden. Kvävenedfall som slår ut svampfloran och förändrar markvegetationen är ett annat hot. Den enda hittills rödlistade arten är ryl *Chimaphila umbellata*. På tur att rödlistas står kanske ögonpyrola *Moneses uniflora* och årets växt, grönpyrola *Pyrola chlorantha*, tillsammans med många andra kärlväxter, mossor, lavar, svampar, insekter och fåglar knutna till gamla tiders skogsmiljöer.

Sannolikt har konkurrenssvaga arter som ryl och ögonpyrola och även övriga pyrolor tidigare gynnats av det omfattande skogsbetet. Det medförde dels att bärris trampades ner och gräs och andra örter betades, dels att barjordsfläckar som underlättade frögroning skapades.

Äldre skog med ljusinsläpp ger bra miljö för till exempel grönpyrolor. På den här platsen fanns ett hundratal grönpyrolaplantor. Morsjö öga, Gunnilbo. Foto: Tom Sävström

Ögonpyrola och möjligen även andra pyrolor pollineras av bin genom så kallad surrpollinering. Ståndarknapparna består av behållare med mycket små pollenkorn och en liten öppning. Vissa solitärbin kan frigöra pollenet genom att surra i blommorna vid nektarsök. Metoden är tydligen ganska vanlig, bland annat tomater pollineras på detta sätt. Tambin lär inte ha förmågan att surrpollinera.

Gemensamt för alla pyrolor är att de har en vintergrön bladrosett och klocklika mer eller mindre öppna och mer eller mindre hängande blommor. I blommande tillstånd är de oftast ganska lätta att skilja åt genom blommornas och blomställningarnas färg och form. De blommar under juni–juli. Bladkaraktärerna är lite besvärligare att använda då nästan alla har mer eller mindre rundade och mer eller mindre skaftade blad. Delin (1988) har beskrivit hur man skiljer arterna i släktet *Pyrola* åt på bladen och bladkaraktärerna. De återges här sammanfattande i bildtexterna. Ofta stöter man ju bara på bladrosetterna, ibland med tillhörande fruktställning.

Någon stor praktisk betydelse har pyrolorna inte haft, men mötet med dem på skogsvandringar har säkert glatt många bär- och svampplockare. Och gör det förhoppningsvis även framöver.

Samtliga svenska arter finns i Västmanlands län. Inom parentes anges de gamla namnen enligt Krok-Almqvist (1933). Alla arter är eller har varit spridda i länets skogar, naturligtvis med glesare förekomster i jordbruksbygderna, men utan någon tydlig geografisk fördelning.

Den nuvarande förekomsten i länet presenteras i kartutdrag från Artportalen 2000–2021. Även redovisade antal av rapporter är från samma period.

Ögonpyrolans blomma med pollenbehållare. Myrskogen, Ramnäs, 2014-06-03. Foto: Tom Sävström

Vitpyrola blommor med öppen krona med nedåtböjt stift. Timmerkajen, Köping, 2013-07-06. Foto: Tina Nordberg

Referenser:

- Krok, Th.O.B.N & Almqvist, E, 1933. *Svensk Flora för skolor*. Tjugoförsta upplagan. Bonniers förlag.
 Mossberg, B. & Stenberg, L, 2018. *Nordens flora*. Bonnier fakta.
 Delin, Anders, 1988 a: *Hur man skiljer Pyrola-arterna på bladen*. VÄX 1/88, Gävleborgs Botaniska Sällskap.
Den virtuella floran, webarkiv.
 Wikipedia, <https://en.wikipedia.org/wiki/>, flera sidor.
 Artdatabanken, <https://artfakta.se/>.

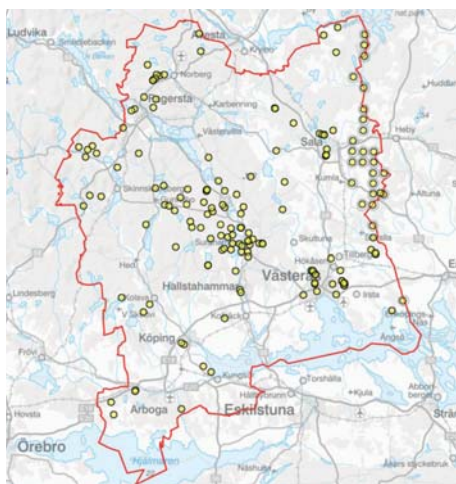
Klotpyrola. Surahammar, 2015-06-29. Foto: Tom Sävström

Klotpyrola

Klotpyrola *Pyrola minor* (Små-vintergröna) har runda blekrosa blommor i en allsidig klase. Det är blommorna som är små = *minor*. Den är fortfarande ganska vanlig i länet och har 176 rapporter spridda över hela länet.

Klotpyrola. Surahammar, 2015-06-29. Foto: Tom Sävström

Klotpyrolans blad är mer eller mindre ovala, naggade, tunnare och med plan kant. Myrskogen, Ramnäs, 2022-03-22. Foto: Einar Marklund

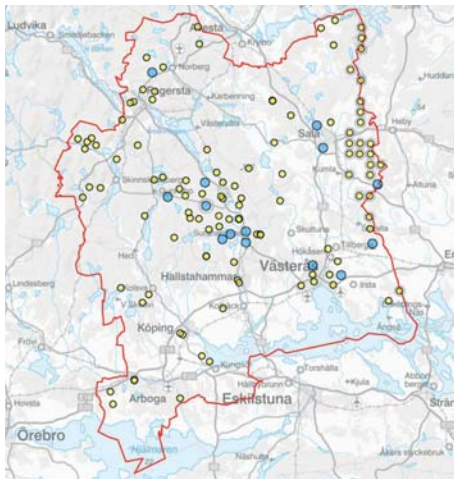
Vitpyrola

Vitpyrola *Pyrola rotundifolia* (Vintergröna). Har vit, öppen krona och blommorna i allsidig klase. *Rotundifolia* betyder rundbladig.

Vitpyrola. Fagersta, 2015-06-27. Foto: SMY Widhe

Det finns tre underarter i landet, men den enda som finns i länet är vanlig vitpyrola subsp. *rotundifolia*. 122 rapporter från hela länet.

Vitpyrola har blommor med vit, öppen krona och nedåtböjt stift. De sitter i en allsidig klase. Rabo, 2017-06-25. Foto: Bengt Stridh

Vitpyrolans blad är som namnet *rotundifolia* säger runda, men har ofta en dragning åt det ovala. De är blanka och har nedvikta kanter. Fagersta, 2015-06-27. Foto: SMY Widhe

Klockpyrola

Klockpyrola *Pyrola media* (Klock-vintergröna) är lik vitpyrola. Vitpyrola och klockpyrola är ibland svåra att skilja åt. Om man är osäker på artbestämningen finns det möjlighet att i Artportalen rapportera fyndet som klockpyrola (aggregat).

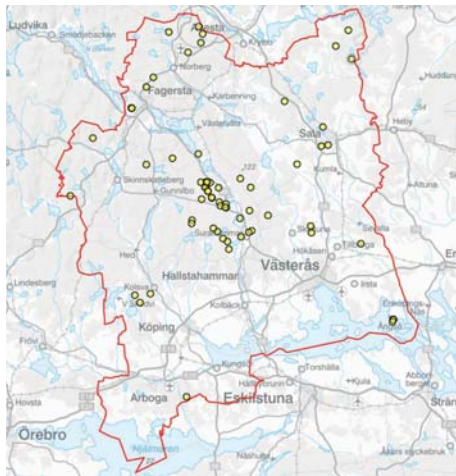

Klockpyrola. Ängsö slott, 2018-06-30. Foto: Bengt Stridh

Klockpyrolans blommor har ett i det närmaste rakt stift som sticker ut ur den klockformade blomman. Västsura, 2016-06-28. Foto: Tom Sävström

Latinets *media* lär väl i det här sammanhanget betyda att Linné betraktade klockpyrolan som en "normalpyrola". 69 rapporter spridda i skogslandskapet.

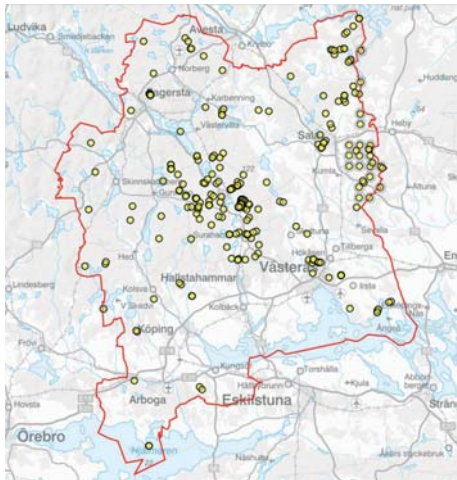

Klockpyrolans blad är närmast cirkelrunda med till skillnad från vitpyrolan plana, naggade kanter. Bladskivan är ofta lite bucklig. Sylbergen, Ramnäs, 2016-06-28. Foto: Tom Sävström

Grönpyrola

Grönpyrola *Pyrola chlorantha* (Grönblommig Vintergröna) beskrivs mer utförligt i artikeln om årets växt. Grekiskans *chloros* = grön och *anthos* = blomma bildar artnamnet.

276 rapporter. Det relativt höga antalet fynd kan bero på att den av Skogsstyrelsen har klassats som signalart för skogliga naturvärden och därför uppmärksammats särskilt.

Grönpyrolans blommor är grönvita och sitter i en allsidig klase. Kottmosskogen, Fagersta, 2015-06-25. Foto SMY Widhe

Grönpyrola. Kottmosskogen,
Fagersta, 2015-06-25.
Foto: SMY Widhe

Där grönpyrolans bladnervar når kanten finns karakteristiska vita prickar. Skinnskatteberg, Oxbrobergen, 2020-05-19.
Foto: Einar Marklund

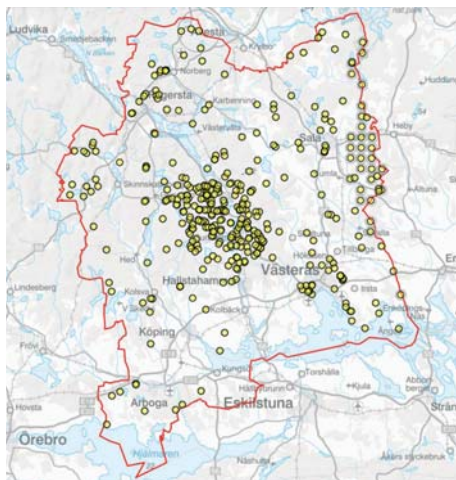
Björkpyrola

Björkpyrola *Orthilia secunda* (Björk-vintergröna *Pyrola secunda*) kan påträffas i många olika skogsmiljöer och är den i särklass allmännaste pyrolan i länet.

Secunda kan kanske tolkas som att Linné betraktade den som mindre väsentlig? 405 rapporter över hela länet.

Björkpyrola.
Kolarbysjön, Fagersta, 2012-06-28.
Foto: SMY Widhe

Björkpyrolan har små grönvita blommor i en ensidig, något böjd klase. Västerås, 2020-07-05. Foto: Josefin Kjellberg

Björkpyrolans blad är kortskaftade, avlånga och spetsiga med fint sågad kant och skiljer sig därigenom tydligt från arterna i släktet *Pyrola*. Pettersbergsskogen, Västerås, 2021-11-21. Foto: Bengt Stridh

Ögonpyrola

Ögonpyrola *Moneses uniflora* (Ögonljus *Pyrola uniflora*) är liksom grönpyrolan klassad som signalart för naturvärden och kanske den pyrola som ligger närmast till för rödlistning.

Uniflora = enblommig. 66 rapporter i Artportalen. Den är eftersökt utan återfynd på flera av lokalerna.

Ögonpyrola. 3 juni 2014. Myrskogen, Ramnäs.
Foto: Tom Sävström

Ögonpyrola. Anundshög, Västerås, 2014-06-03. Foto: Bengt Stridh

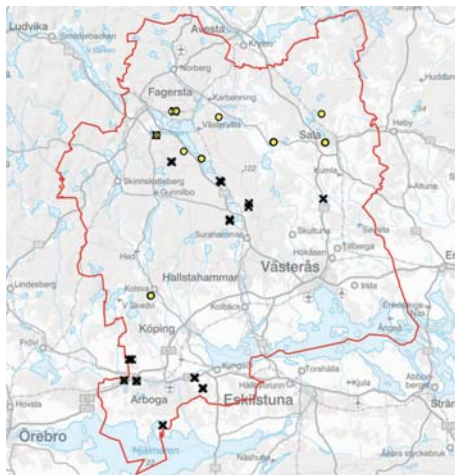
Ögonpyrolans blad är tämligen små, runda och kortskaftade, ibland med antydning till spets. De sitter i en liten rosett. Björksnarsravinen, Ramnäs, 2021-07-25. Foto: Bengt Stridh

Ryl

Ryl *Chimaphila umbellata* (Ryl *Pyrola umbellata*) är rödlistad som starkt hotad och högt prioriterad i floraväktariet. *Umbellata* betyder paraplyformad, syftande på blomställningens form.

Rylen kan vara svår att hitta genom att den när den inte blommar liknar lingonris, som den ofta växer tillsammans med.

221 rapporter i Artportalen indikerar flitigt floraväktande snarare än frekvens. På bara 8 av de 22 registrerade floraväktarlokalerna har den påträffats på 2000-talet. Ett skydd i någon form av dessa lokaler är angeläget. Bara en av förekomsterna ligger inom naturreservat.

Rylens blomklase är tillplattad och paraplyformigt utbredd = *umbellata*. Ängelsbergsvägen, Västervåla, 2015-07-27. Foto: Leif Lejdelin

Ryl. Ombenning, Västervåla, 2013-09-22. Foto: SMY Widhe

Ryl. Kolsva, 2020-07-26. Foto: Tina Nordberg

Rylen har smala, blanka och kortskaftade blad och avviker därigenom rätt mycket från släktingarna. De har ganska stor likhet med lingonblad, men är sågtandade mot spetsen. Virsbo, 2021-07-25. Foto: Bengt Stridh

Under luppen: Gunnar Björndahl

Av Tina Nordberg (text) & Jan Petersson (foto)

Namn och ålder

Gunnar Björndahl, 68 år.

Födelseort och familj

Född i Nyköping. Gift med Carina. Ett bonusbarn.

Utbildning och sysselsättning

Biolog, har varit gymnasielärare under många år, lektor i biologi och naturkunskap vid gymnasieskolan i Karlstad. Doktorerade i fysiologisk botanik, på en avhandling om vassens tillväxt.

När och hur började ditt naturintresse?

När jag var mycket liten. Dels hade vi en rönn alldeles utanför köksfönstret, så det var lätt att se olika fåglar. Dels finns (och fanns) det fina växtlokaler där vi bodde, strax utanför Nyköping. Ett exempel av flera: i den ganska nyutgivna boken "Nyköpings flora", till vilken även jag bidrog en del med inventering, så nämns Sätterstaberget, alldeles

Gunnar Björndahl är en hängiven fotograf. Här förevisar han sitt fynd av bitterfibbla *Picris hieracioides* vid Hjälmare docka, den 1 september 2021.

intill där vi bodde, som intressant växtlokal, och där sprang jag en hel del som grabb (inte bara för att botanisera, förstås).

Så småningom flyttade familjen till Jönköping, och i den trakten finns många olika typer av intressanta växtlokaler.

Hur kom du i kontakt med BFIV?

I samband med att vi flyttade till Arboga sommaren 2021.

Du botaniserar en hel del i ditt hemområde Arboga, vad är det som fångar dig där, vad gör Arboga intressant för dig?

Det är nog främst det faktum att det för mig är helt nya områden att vandra runt i. Man vet ju aldrig vad som kan dyka upp!

Har du någon favoritplats på jorden?

Inte så tydligt.

Är det något inom botaniken som intresserar dig särskilt? Har du någon favoritväxt?

Det är väl i så fall bland annat att se växters utbredning och vad som finns i olika trakter, och att lära ut botanik till andra människor, både i studiecirklar och genom att skriva. En favoritväxt kan faktiskt vara nagelört – för att den dyker upp så tidigt, och finns i vår närhet, bara man tittar, vid rätt årstid.

Har du flera intressen?

Mer beträffande naturen är väl fåglar, i alla fall under icke-botanik-tid, och att fotografera, både växter och fåglar. Sedan gillar jag att titta på tåg, om det ska räknas.

Vilken är din främsta drivkraft?

Det är väl nyfikenheten och viljan att vara aktiv på olika sätt.

Beskriv dig själv med tre ord.

Gott minne (för det som intresserar mig), jobbar snabbt men vill ha omväxling, teoretiker som trots måttlig talang inte bangar för mer praktiska uppdrag.

Med luppen i hand kommenterar Gunnar Björndahl att bitterfibblan har frukter med vackra, vita fjäderpenslar.

Kommer du på något mer som du vill berätta om?

Jag kom med i styrelsen för Svenska Botaniska Föreningen 2008, och blev sekreterare där 2009. Sedan har det rullat på. Vidare är jag knuten till arbetet med att efter enormt många år äntli-

gen få ut en skriven "Värmlands flora".

Mitt allra roligast botaniseringsprojekt var väl när jag deltog i arbetet med Pite Lappmarks flora 2010–2013 samt 2015 och 2016.

Kluringen

Det här är tävlingen för den som gillar att klura. Bilden är inte manipulerad, men visar endast en liten del av en svensk växt. Klura ut vilken växt det handlar om. Ett litet men välment pris kommer att utlottas bland alla rätta svar.

Ring eller mejla svaret senast den 1 mars till Tina Nordberg, tina_nordberg@hotmail.com, 070-303 16 10.

Foto: Boel Bissmarck

Tack

till alla er som på olika sätt delar kunskaper, bilder och upplevelser här i Blåsippan och i Facebookgruppen Vilda Växter i Västmanland.

Vad vill du läsa om i nästa Blåsippan?

*Hör av dig till
Blåsippans redaktion:*

blasippan@yahoo.com

Jan Petersson
070-687 65 31

Tina Nordberg
070-303 16 10

Nästa Blåsippan kommer ut i december 2022. Manusstopp 15 oktober.

Föreningen för dig med intresse för botanik i Västmanlands län

Vårt syfte är att främja utbytet av erfarenheter och kunskaper mellan medlemmarna, öka intresset för och kunskapen om botanik i Västmanlands län, verka för skydd och vård av hotade arter och växtmiljöer samt inventera länets växter och svampar. Det gör vi genom kurser, utflykter, inventeringar och föredrag. Välkommen!

Medlemsavgift 2022

Medlemskap i föreningen erhålles genom att betala medlemsavgiften som är 150 kronor per person och 200 kronor för hel familj på bankgiro 308–6865. Om du betalar med inbetalningskort meddela också ditt namn och din e-postadress på inbetalningskortet. **Swish:** 123 359 6780

Ny e-postadress?

Glöm inte att skicka din nya e-postadress till vår kassör Kenneth Nordberg, e-post: pkenneth.nordberg@gmail.com

Vi mejlar inbjudningar, påminnelser med mera under året.

Webbplats: www.bfiv.se

Vi ses även på Facebook!

Sök på Vilda växter i Västmanland och gå med i gruppen.

Styrelse vald 2022

Bengt Stridh, ordförande
Gäddeholm 73, 725 97 Västerås
070–532 30 67, stridh.bengt@telia.com

Ann-Christin (Tina) Nordberg, vice ordförande
Våsjo skola, 731 13 Kolsva
070–303 16 10,
tina_nordberg@hotmail.com

Bo Eriksson, sekreterare
Aspvretsvägen 4, 733 60 Västerfärnebo
0224–74 01 12, 070–510 57 21
fagelbo45@gmail.com

Kenneth Nordberg, kassör
Våsjo skola, 731 13 Kolsva
073–934 82 85,
pkenneth.nordberg@gmail.com

Einar Marklund, Surahammar,
073–783 68 40,
enar.marklund@bredband.net

Eva-Lena Bjursten, Arboga,
070–565 97 57, eva.lena.bjursten@gmail.com

Josefin Kjellberg, josefin.kjellberg@gmail.com

Dennis Nyström, reggamig2012@live.se

Valberedning:

Seppo Ormiskangas, sammankallande
Ängelsberg, 0223–302 16

Lise-Lotte Norin, Surahammar, 072–240 87 01

Revisor: Sylva Arnell

Revisorssuppleant: Lars Gustavsson

Återkommande använda källor och förkortningar

Utbredningskartor:

Artportalen, <http://www.artportalen.se/>

Artkaraktärer och växtplats:

Mossberg, Bo, och Stenberg, Lennart. 2018.
Nordens Flora. Stockholm: Bonnier Fakta.

Malmgren, Ulf. 1982. *Västmanlands Flora*. Stockholm:
Forskningsrådets förlagstjänst

Etymologi och användning:

Corneliuson, Jens. 2000. *Växternas namn*. 2. uppl.
Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Linné, Carl von. 1986. *Svensk Flora*. Stockholm: Forum.
(originalutgåva *Flora svecica*, 1755)

(Originalets titel: *Flora svecica*, utgiven av Lars Salvius,
Stockholm, 1755)

Den virtuella floran, <http://linnaeus.nrm.se/flora/>
Wikipedia, <http://sv.wikipedia.org/wiki/>

Förkortningar:

sp. = specie: obestämd art
spp. = species: flera obestämda arter
subsp. = subspecie: underart
subspp. = subspecies: flera obestämda underarter
s.str. = sensu stricto: i strikt bemärkelse
s.lat. = sensu lato: i vidare bemärkelse

Generationsskifte i tallskogen. Unga exemplar av tallört *Monotropa hypopitys* tillsammans med en frukställning från ifjol. Vallby, Arboga, 2022-07-16. Foto: Jan Petersson

